

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Realizace prevence sociálně patologických jevů na 2. stupni základních
škol v Jihlavě

Ing. Renata Švestková, Ph.D.

Gabriela Sedláková

7.5.2010

Abstrakt

Téma mé bakalářské práce je zaměřeno na způsob, jakým je realizována prevence rizikového chování na 2. stupni základních škol v Jihlavě. Teoreticky i prakticky se zabývá aspekty, které se týkají systému realizování prevence u této cílové skupiny. Prevence rizikového chování je v dnešní době velmi diskutované téma a je kladen velký důraz na primární prevenci od mateřské školy, přes základní školy až po odborná učiliště a střední školy. V Jihlavě v současné době nefunguje jednotný systém primární prevence rizikového chování pro všechny základní školy a ani ucelený přehled o organizacích a institucích se sídlem v Jihlavě, které nabízejí preventivní programy.

Cílem práce bylo především zjistit co nejvíce informací o způsobu, jakým je prevence v Jihlavě realizována. Dílčími cíli bylo zjistit, jaké preventivní programy existují a jakým způsobem jsou realizovány, dále zjistit postoj žáků druhého stupně základních škol v Jihlavě k rizikovému chování a prevenci a zda jsou pro ně programy prevence atraktivní, posledním dílčím cílem bylo zjistit, zda je v Jihlavě vytvořen komplexní systém preventivních programů. Pro naplnění těchto cílů byl zvolen kvalitativní typ výzkumu, metoda polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými a polootevřenými otázkami a metoda skupinové diskuse. Výzkum probíhal z větší části na základních školách v Jihlavě, kde se mi podařilo získat souhlas s výzkumem od 6 z celkového počtu 10 základních škol. Cílové skupiny byly zvoleny celkem tři. První tvořili školní metodici prevence z výzkumného vzorku, druhá byla tvořena žáky devátých tříd základních škol z výzkumného vzorku a třetí skupina byla vytvořena ze zástupců organizací a institucí realizujících preventivní programy na základních školách v Jihlavě.

Z výzkumu vyplynuly současné problémy v této oblasti. Především je to nedostatek finančních prostředků, dále časová vytíženost školních metodiků prevence, kteří nemají dostatek času pro plánování a realizaci kvalitní a efektivní prevence. Za nejpodstatnější problém považuji vzájemnou nespolečnou spolupráci mezi subjekty realizujícími programy primární prevence na základních školách v Jihlavě. V závěru práce jsem nastínila řešení těchto problémů.

Abstract

The topic of my bachelor thesis has been focused on ways how there is realized a prevention of risky behavior on the second level of elementary schools in Jihlava. Both theoretically and practically it deals with aspects concerning the system of a realizing the prevention at this target group. The prevention of the risky behavior has been a very much debated issue today and the primary prevention is strongly emphasized from the kindergartens through elementary schools to vocational and secondary schools.

Currently there does not work any uniform system of the primary prevention of the risky behavior for all elementary schools in Jihlava and there is not any comprehensive survey about organizations and institutions, established in Jihlava, offering preventive programs.

A goal of the thesis was especially to find out most information about the way how the prevention in Jihlava was realized. Partial goals were findings of facts which prevention programs exist and how they have been realized, than to discover an attitude of pupils from the second level at elementary schools in Jihlava toward the risky behavior and the prevention and if the preventive programs are attractive for them. The last partial goal was to find out whether there has been created a comprehensive system of preventive programs. To achieve those goals, I chose a qualitative type of the research and a semi-structured interview method with open and half-open questions and a method of a group discussion. The research was conducted largely in the elementary schools in Jihlava, where I managed to get the consent to the research in 6 from the total number of 10 elementary schools. The target groups were chosen three in total. The first one consisted of school prevention methodologists from the research sample, the second one was formed of the ninth-grade pupils of elementary schools from the research sample and the third one was composed of representatives of organizations and institutions realizing the preventive programs in elementary schools in Jihlava.

There emerged current problems of the region. Foremost it is a lack of funds, a busyness of the school prevention methodologists, who have not got enough time to

plan and to realize the quality and effective prevention. I consider as the most fundamental problem a mutual non-cooperation among subjects realizing programs of the primary prevention in the elementary schools in Jihlava. In conclusion of my thesis I have outlined several solutions of these problems.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích

Datum

Gabriela Sedláková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce Ing. Renatě Švestkové, Ph.D. za velmi příjemnou spolupráci, za cenné rady a trpělivost při vedení bakalářské práce. Ráda bych na tomto místě poděkovala také své rodině, za podporu při studiu na vysoké škole.

Obsah

Úvod.....	9
1 Současný stav.....	10
1.1 Základní pojmy	10
1.1.1 Prevence.....	10
1.1.2 Rizikové chování	11
1.2 Systém organizace a řízení primární prevence rizikového chování u žáků základní školy	12
1.2.1 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy	12
1.2.2 Krajský úřad.....	13
1.2.3 Pedagogicko-psychologická poradna	14
1.2.4 Základní škola.....	14
1.3 Zásady prevence na základních školách	15
1.3.1 Základní kompetence prevence	16
1.3.2 Vnitřní předpisy školy týkající se primární prevence rizikového chování u žáků.....	17
1.4 Vybraná riziková chování.....	19
1.4.1 Šikana, kyberšikana a agrese	19
1.4.2 Záškoláctví.....	21
1.4.3 Drogová závislost	22
1.4.4 Vandalismus.....	24
1.4.5 Patologické hráčství.....	24
1.4.6 Rasismus, xenofobie	26
1.5 Organizace prevence v Jihlavě	26
1.5.1 Centrum primární prevence Vrakbar	27
1.5.2 Policie ČR.....	28
1.5.3 Městská policie Jihlava.....	28
1.5.4 Dům kultury a odborů Jihlava	29
1.5.5 Státní zdravotní ústav se sídlem v Jihlavě	29
2 Cíle práce a hypotézy.....	30

3 Metodika	31
3.1 Použité metody	31
3.2 Charakteristika výzkumného souboru	32
4 Výsledky	33
4.1 Cílová skupina S1	33
4.2 Cílová skupina S2	39
4.3 Cílová skupina S3	42
5 Diskuse.....	47
6 Závěr	60
7 Seznam použitých zdrojů.....	63
8 Klíčová slova	67
9 Přílohy.....	68

Úvod

Bakalářská práce na téma „Realizace prevence sociálně patologických jevů na 2. stupni základních škol v Jihlavě“ je teoreticky i prakticky zaměřena především na systém, kterým je v Jihlavě prevence rizikového chování realizována. V dnešní době se velmi často setkáváme se slovy prevence a rizikové chování, a proto je velmi důležité těmto pojmům dobře rozumět. Jednou z priorit Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR je také efektivní preventivní působení na děti a mladistvé, a to už od mateřských škol.

Důvodů, proč jsem si vybrala toto téma, bylo několik. Tato problematika mne zajímá a již delší dobu jsem v kontaktu s Centrem primární prevence Vrakbar, kde jsem také působila čtrnáct dnů jako praktikantka. Dalším důvodem je skutečnost, že pro oblast města Jihlavy dosud nebyl zpracovaný žádný přehled o realizování prevence rizikového chování. Skutečnost, že se zvyšuje počet dětí a mladistvých, kteří se stanou oběťmi rizikového chování a pak také fenomén, který se v dnešní době velmi rozmáhá a je pro cílovou skupinu dětí a mladistvých velmi nebezpečný, a to internet, jsou dalšími důvody, proč jsem se rozhodla zpracovat toto téma do bakalářské práce. Smutným trendem dnešní doby je snižování věkové hranice pro první zkušenost s nějakým rizikovým chováním. Jedná se především o tabákové výrobky, alkohol, výherní automaty, sprejerství, kriminální delikty nebo vandalismus. Děti a mladiství mají v dnešní době k dispozici internet, který jim dává neomezené možnosti. Prostřednictvím těchto technologií je rizikovým chováním ohrožena velká část této věkové skupiny. Je velmi důležité, aby si děti a mladiství ve školských zařízeních osvojovali základní pravidla pro práci s internetem, aby se pro ně stal přítelem a nikoliv hrozbou. Totéž platí i pro ostatní riziková chování

Podle mého názoru je důležité, aby existoval jednotný systém, který bude zahrnovat nejen organizace a instituce nabízející preventivní programy, ale i prevenci v rámci hodin občanské nebo rodinné výchovy. Ve své práci jsem se proto snažila získat co nejvíce informací o dané problematice a věřím, že mé výsledky přispějí k vytvoření uceleného systému prevence na základních školách v Jihlavě.

1 Současný stav

1.1 Základní pojmy

Na úvod je nutné vysvětlit změnu, ke které došlo v oblasti pojmosloví. Dříve používaný pojem sociálně patologické jevy byl nahrazen pojmem rizikové chování, který je v současnosti praxí i výzkumem stále více prosazován, a to především z důvodu širšího pojetí této problematiky. Tato změna terminologie je v souladu s trendy Evropské unie a s plánovanou novelizací školského zákona (34).

1.1.1 Prevence

Primární prevence zahrnuje veškeré aktivity realizované s cílem předejít problémům spojených s výskytem rizikového chování. Efektivní primární prevence je odbornou veřejností akceptovaná úroveň poskytovaných služeb, která splňuje zásady efektivní primární prevence a která umožňuje dosáhnout maximální kvality a efektivity preventivního působení s cílem předcházet problémům a následkům souvisejícím se vznikem rizikového chování (44).

Primární prevence

Pod tímto pojmem rozumíme veškeré konkrétní aktivity, které jsou uskutečňované s cílem předejít problémům a následkům spojených s rizikovými projevy chování. Primární prevence se také snaží minimalizovat dopad těchto jevů a zamezit jejich rozšiřování (29). Primární prevence se dělí na specifickou a nespecifickou.

Velký význam je přikládán zejména specifické primární prevenci. Jedná se o systém aktivit a služeb, které jsou zaměřeny na práci s populací, u níž lze předpokládat negativní vývoj a který se snaží předcházet nebo omezovat nárůst výskytu rizikového chování. Programy realizované v rámci specifické primární prevence jsou tedy explicitně zaměřeny na určitou cílovou skupinu a snaží se hledat způsoby, jak předcházet vzniku a rozvoji patologických projevů chování. Zde se projevuje specifičnost programů, protože jsou jasně profilovány na určitou formu rizikového

chování. Specifičnost se projevuje i nutností zaměřit se na konkrétní cílovou skupinu, která se zdá být více ohroženější či rizikovější než skupina jiná (29).

Nespecifická primární prevence zahrnuje všechny metody a přístupy umožňující rozvoj harmonické osobnosti, včetně možnosti rozvíjení nadání, zájmů a pohybových a sportovních aktivit (29). Konkrétní realizace spočívá především v aktivitách podporujících zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování a návyků prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času (23).

Sekundární prevence

Sekundární prevence je zaměřena na předcházení rozvoji a přetrvávání již vzniklého rizikového chování. Zahrnuje včasnou intervenci, poradenství a léčení (29).

Terciární prevence

Tento typ prevence se zabývá osobami, které jsou již zasaženy některým z typů rizikového chování, například drogově závislí. Cílem terciární prevence je především zmírnit následky spojené s rizikovými projevy chování a snaha začlenit jedince zpět do společnosti. Z konkrétních příkladů lze vyjmenovat například výměnu injekčních stříkaček, poskytnutí azylu nebo resocializační programy (25).

1.1.2 Rizikové chování

Jak uvádí Fischer (2009) tímto termínem lze označit „*variabilní škálu jevů, které vnímáme jako nechtěné, nežádoucí nebo nepřijatelné. Každý takový jev má svoji míru společenské nebezpečnosti*“. Čím je tato škodlivost a nebezpečnost pro společnost vyšší, tím se zvyšuje i zájem o jejich řešení, protože porušují základní sociální, morální či právní normy dané ve společnosti. Z širšího hlediska označuje nezdravé, abnormální a obecně nežádoucí společenské jevy. Konkrétně se jedná například o šikanu, kriminalitu, závislost na alkoholu a jiných drogách, rasismus, xenofobie, záškoláctví, vandalismus, patologické hráčství, prostituce a další. Na studiu a popisu všech těchto jevů se podílí řada vědních disciplín. Především je to sociologie, psychologie, zdravotnické obory, speciální pedagogika, především etopedie a další. Jednotlivé vědní

disciplíny se zabývají především studiem a rozbořem příčin a faktorů, které zapříčinily vznik konkrétních projevů rizikového chování. Dále také vytvářejí a aplikují preventivní a korektivní doporučení a postupy, jejichž cílem je eliminace nežádoucích jevů (7).

Pojmu rizikové chování je ekvivalentních několik termínů, například sociální deviace nebo také sociální dezorganizace. Přesto je nutné odlišit termín sociální deviace od pojmu rizikové chování, neboť je zde zásadní rozdíl. Jevy, které jsou označovány za deviantní, nemusí být totiž vždy projevy rizikovými. Přesněji řečeno, rizikové chování je pro společnost či jednotlivce vždy negativní, zatímco deviantní jevy nemusí mít vždy negativní status. Proto je na místě tyto pojmy rozlišovat (7).

Mezi nejčastější riziková chování, vyskytující se na základních školách, patří šikana, násilí, agrese, záškoláctví, drogová problematika, vandalismus, patologické hráčství a další.

1.2 Systém organizace a řízení primární prevence rizikového chování u žáků základní školy (řazeno sestupně)

1.2.1 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Hlavním úkolem je zpracovávání koncepčního materiálu resortu, který navazuje na schválené vládní dokumenty z oblasti primární prevence rizikového chování u žáků základních škol. Zpracovává metodické, koncepční a další materiály. Především se jedná o (23):

- Metodický pokyn k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, Č. j.: 20 006/2007-51,
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, Č.j.: 24 246/2008-6,
- Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance, Č. j.: 14 423/99-22,
- Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví Č.j.: 10194/2002-14,

- Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných MŠMT, Č.j. 37 014/2005-25
- Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy.

Těmito dokumenty vytváří podmínky pro realizaci systému prevence na národní úrovni v oblasti metodické a legislativní. Z dalších úkolů lze vyjmenovat vyčleňování finančních prostředků na primární prevenci, koordinaci činnosti přímo řízených organizací, kam patří například Výzkumný ústav pedagogický nebo Národní institut dětí a mládeže, a především vede krajské školské koordinátory prevence (23).

1.2.2 Krajský úřad

Zaměřuje se na činnost jednotlivých institucí systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy na úrovni příslušného kraje a zajišťuje naplňování úkolů a záměrů obsažených ve Strategii prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy. Dále vytváří podmínky pro realizaci Minimálních preventivních programů ve školách svého regionu a dohlíží na jejich plnění. Jeho úkolem je i organizace systému pro odborné vzdělávání pedagogických a dalších pracovníků se zaměřením na oblast prevence. Veškeré dílčí úkoly jsou potom v kompetenci krajského školského koordinátora prevence (23).

Krajský školský koordinátor prevence

Za účelem koordinace činností realizovaných v rámci krajské koncepce prevence spolupracuje s krajským protidrogovým koordinátorem a koordinátorem prevence kriminality. Společně s nimi a s dalšími subjekty v rámci kraje se aktivně snaží o vytváření a zdokonalování krajské koncepce programu prevence na určité období a prosazují přitom naplňování úkolů a záměrů obsažených ve Strategii prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na příslušné období vydané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Jeho práce spočívá i v monitorování situace ve školách v regionu, zda jsou

vhodné podmínky pro realizaci Minimálních preventivních programů a zda existují navazující aktivity v oblasti prevence. Kontroluje naplňování Minimálních preventivních programů a sepisuje jejich vyhodnocení. Spolupracuje s metodiky prevence v pedagogicko-psychologických poradnách při koordinaci preventivních aktivit škol v kraji (23).

1.2.3 Pedagogicko-psychologická poradna

V rámci pedagogicko-psychologické poradny působí na poli prevence rizikového chování **metodik prevence**. Jeho činnost spočívá v zajišťování a realizování specifické prevence v rámci pedagogicko-psychologické poradny v oblasti územní působnosti vymezené krajským úřadem. Pro co nejvyšší efektivnost programů spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence, se školním metodikem prevence a udržuje pravidelný kontakt se všemi institucemi a jednotlivci, které se v kraji v primární prevenci angažují (23).

1.2.4 Základní škola

V rámci základních škol se na prevenci podílí zejména ředitel školy, školní metodik prevence a třídní učitel.

Ředitel školy

Především vytváří podmínky pro předcházení vzniku rizikového chování na příslušné základní škole. Za tímto účelem zabezpečuje síť poradenských služeb ve škole se zaměřením na primární prevenci, koordinuje tvorbu, realizaci a hodnocení Minimálního preventivního programu a začleňuje Školní preventivní program do osnov a učebních plánů školního vzdělávacího programu školy. Dále řeší aktuální problémy související s výskytem některého rizikového chování ve škole, kdy spolupracuje se školním metodikem, výchovným poradcem, školním psychologem, metodikem prevence v pedagogicko-psychologické poradně a s krajským školským koordinátorem prevence (23).

Školní metodik prevence

Koordinuje tvorbu a kontrolu realizace preventivního programu školy, participuje na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci rizikového chování a vytváří systém vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence. Metodicky se podílí na vedení činnosti pedagogických pracovníků v oblasti prevence, kdy především vyhledává problémové projevy chování. Spolupracuje s odbornými pracovníky participujícími na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu nežádoucího jevu. Jeho činnost informační zahrnuje zajišťování a předávání odborných informací o problematice, o nabídkách programů a projektů a o metodách a formách specifické primární prevence. Určitou úlohu hraje i v poradenské činnosti školy, kdy spolupracuje s třídními učiteli a participuje na sledování úrovně rizikových faktorů (28).

Třídní učitel

Jeho vztah k primární prevenci je vyjádřen především v zachycování varovných signálů, které mohou přispět k pedagogické diagnostice vztahů ve třídě. Neméně důležitou úlohou třídního učitele je motivace žáků k vytvoření vnitřních pravidel třídy, jejichž dodržování důsledně kontroluje, a podpora pozitivních sociálních interakcí mezi žáky třídy. Třídní učitel získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštích žáků a o jejich rodinném zázemí, a je tedy určitým garantem spolupráce školy se zákonnými zástupci žáků třídy (23).

1.3 Zásady prevence na základních školách

Jak bylo zmíněno výše primární prevenci lze rozdělit na specifickou a nspecifickou, přičemž oba typy jsou v rámci prevence na základních školách velmi často využívány. Specifická primární prevence zahrnuje aktivity a programy, které jsou zaměřeny na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování. Jedná se o prevenci, která je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšené riziko patologického chování, ale i na populaci, u níž nebyly dříve zjištěny problémy ani není zvýšená hrozba rizikového chování. Tato forma prevence je realizována především v čase výuky a je tedy plánována záměrně s konkrétními cíli. Nspecifickou primární

prevenci základní školy uskutečňují především nabídkou nepřeborného množství zájmových, sportovních a volnočasových programů, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání (23).

Při systému výuky, kdy převládá tzv. frontální vyučování a učitel pouze předává poznatky žákům, se vyučování aktivně účastní je malá část žáků. Mezi neparticipujícími žáky jsou především ti, u kterých hrozí vyšší pravděpodobnost sociálního selhání a osvojení si rizikového chování. Preventivní výchovně vzdělávací působení by mělo být neoddelitelnou součástí výuky a života základních škol a školských zařízení. Je důležité, aby každodenní život školy měl takovou kvalitu, aby žákům umožňoval osvojit si kompetence zdravého životního stylu, které jsou nejúčinnějším preventivním nástrojem. Častou chybou, které se učitelé dopouští, je vybrání několika „žhavých“ aktuálních témat, kterým věnují určitý čas v rámci výuky. Takovýto postup má za následek stereotypní přístup k prevenci rizikového chování (30).

Prevence na základních školách musí být postavena na dvou základních principech. Za prvé na respektu k potřebám jednotlivce a za druhé na komunikaci a spolupráci uvnitř školy mezi jejími členy, ale i vně školy, a to mezi školou a obcí a dalšími partnery. Těmito principy je zachována nejen svoboda, ale i odpovědnost a zachovávání pravidel, spravedlnost, spoluúčast a spolupráce (28).

1.3.1 Základní kompetence prevence

Základními kompetencemi prevence rizikového chování podle Školního preventivního programu pro mateřské a základní školy a školská zařízení vydaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy jsou (30):

- Zvyšování sociální kompetence – rozvíjení sociálních dovedností, které vedou k efektivní orientaci v sociálních vztazích, odpovědnosti za chování a uvědomění si důsledků svého jednání
- Posilování komunikačních dovedností – zvyšování schopnosti řešit problémy, konfliktní situace adekvátní reakce na stres, neúspěch nebo kritiku

- Vytváření pozitivního sociálního klimatu – zvyšuje pocit důvěry bez nadměrného tlaku na výkon, podporuje začlenění do skupiny, práce ve skupině vrstevníků, vytvoření atmosféry pohody a klidu, bez strachu a nejistoty
- Formování postojů ke společensky akceptovaným hodnotám – formování právního vědomí, mravních a morálních hodnot, humanistické postoje apod.

Dovednosti, znalosti i postoje, které si žáci osvojují, musí korelovat s věkem a navazovat na předchozí zkušenosti dítěte. Formy prevence musí zohledňovat životní styl rodiny i působení vrstevníků (30).

Sociální kompetence jsou interdisciplinárním tématem. Předpokládají funkční využití poznatků a vědomostí obsažených v jednotlivých vzdělávacích oblastech a různých školních aktivitách, stejně jako využívání zkušeností žáků z rodinného prostředí a společnosti. Osvojení sociálních kompetencí vyžaduje využití interaktivních metod. Na druhém stupni základních škol lze využít stimulačních her, relaxačních technik, brainstorming, diskuse, projekty hraní rolí, empatie, výtvarných technik nebo nácviku verbální a nonverbální komunikace (30).

1.3.2 Vnitřní předpisy školy týkající se primární prevence rizikového chování u žáků

Mezi základní vnitřní předpisy školy týkající se primární prevence rizikového chování u žáků patří:

- Školní preventivní strategie, která je součástí školního vzdělávacího programu nebo osnov
- Minimální preventivní program
- školní řád

Ve znění § 5 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání je stanovena povinnost do školního vzdělávacího programu vydaného ředitelem školy začlenit problematiku prevence rizikového chování u dětí a mládeže. Pokud škola nevydala Školní vzdělávací program,

je nutné tuto problematiku začlenit do osnov. Prevence se tak stává přirozenou součástí školních osnov a výuky jednotlivých předmětů. Tento dokument se nazývá Školní preventivní strategie a jeho úkolem je oddalovat, bránit nebo snižovat výskyt rizikového chování. Jasně definuje dlouhodobé a krátkodobé cíle, které se přizpůsobují kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v rámci školy, tak i v jejím okolí. Zaměřuje se především na jedince, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin, kterým pomáhá při ochraně jejich lidských práv a podporuje jejich zdravý životní styl. Tento dokument poskytuje podněty ke zpracování Minimálního preventivního programu (23).

Metodický pokyn k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, Č.j.: 20 006/2007-51 stanovuje každé škole povinnost vytvořit Minimální preventivní program. Jedná se o konkrétní dokument školy, který vychází ze zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami (23). Od 1.7.2010 vstoupí v účinnost zákon č. 305/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (31).

Minimální preventivní program, který musí školy vytvořit na základě výše uvedeného, je zaměřený především na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Tento program je založen na podporování vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce s žáky a zapojení celého pedagogického sboru školy při vzájemné spolupráci i se zákonnými zástupci žáků školy. Minimální preventivní program se zpracovává na jeden školní rok. Osobou pověřenou program vytvořit je školní metodik prevence. Program podléhá kontrole České školní inspekce, je průběžně vyhodnocován a písemné vyhodnocení účinnosti jeho realizace za školní rok je začleněno do výroční zprávy o činnosti školy (23).

Další vnitřní předpis škol týkající se primární prevence rizikového chování je školní řád. Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a

studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy uvádí, že školní řád „*upravuje podrobnosti k výkonu práv a povinností žáků a jejich zákonných zástupců a podmínky k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví, žáků a jejich ochrany před rizikovým chováním a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí*“ (24).

1.4 Vybraná riziková chování

Následující kapitola se věnuje konkrétním typům rizikového chování a jejich podrobnějšímu vysvětlení.

1.4.1 Šikana, kyberšikana a agrese

Šikana je nebezpečné rizikové chování, při němž je omezována zejména osobní svoboda a svoboda rozhodování. Je ponižována lidská důstojnost a čest a mnohdy je obětí ubližováno na zdraví či na majetku (16). Šikanu tedy lze definovat jako trvalé agresivní jednání jednoho žáka nebo skupiny vůči jedinci či skupině žáků, s úmyslem způsobit oběti utrpení. Obvykle žák oběť jistým způsobem ovládá, třeba tím, že je silnější nebo má za sebou skupinu spolužáků (15). Je zaměřena na jedince, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit (16).

Šikanování se ve svých projevech velice různí. Mezi základní formy šikany lze zařadit: (27)

- Verbální šikana, přímá a nepřímá – nejčastěji psychická šikana, kyberšikana
- Fyzická šikana, přímá a nepřímá – bití, pošťuchování, krádeže nebo ničení majetku oběti
- Smíšená šikana (kombinace verbální a fyzické šikany) – násilné, manipulativní příkazy

Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v opravdu závažných případech nabývá rysů organizovaného zločinu (27).

Účastníky šikany lze rozdělit do dvou základních kategorií – agresor a oběť.

Agresor - osobnost šikanující, která může mít několik různých podob, přesto lze určit několik společných znaků. Jedním z nich je snaha dominovat a ovládat okolí. Tyto jedinci bývají většinou tělesně zdatní a mají zjevně kladný vztah k projevům agrese. Dalším typickým znakem je nedostatek morálního citění. Postrádají jakékoliv pocity viny nebo lítost nad oběťmi agrese. Mohou být nadprůměrně inteligentní nebo právě naopak primitivní a omezení (16). Šikanující žáci často pocházejí z rodin, kde je výchova nedůsledná, nebo naopak přehnaně přísná (15). V důsledku patologického rodinného prostředí mají agresori sklony k sadismu, sobectví a sebestřednosti. Většina z nich vykazuje vysoký stupeň sebevědomí a ve společnosti jsou často oblíbeni a obdivováni. Iniciátorem šikany se může stát ale i jedinec nepřítis oblíbený, s nízkým sebevědomím. Agresivním jednáním se snaží získat obdiv a uznání mezi spolužáky (16).

Oběť – existují určité rysy v chování a jednání obětí, které agresori umí velmi dobře vycítit a zcela efektivně využít. Velice častým motivem bývá fyzická odlišnost. Jedinci přitahující násilí bývají tělesně slabší, neobratní, obézní či jinak handicapovaní (tělesná vada, rozštěp apod.) (16). Oběti bývají také dosti různé, většina z nich pochází z rodin, kde je péče až úzkostlivě přehnaná. Takoví jedinci se většinou ve třídě cítí nejistě, nemají příliš mnoho kamarádů a stávají se tak často outsidersy třídního kolektivu (15).

Kyberšikana je definována jako: „...zneužití informačních komunikačních technologií, zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně vyvést z rovnováhy“. Jedná se tedy o jednu z forem šikany, přesto je často tato skutečnost podceňována. Především proto, že toto rizikové chování je novým jevem moderní doby a chybí dostatek informací. Kyberšikana a tradiční šikana mají společný cíl někomu ublížit nebo ubližovat. Moderní technologie umožňují pohybovat se ve virtuálním světě, vytvářet v tomto světě vztahy, ale i konflikty. Zásadním činitelem je anonymita, kdy lidé mohou ve virtuálním světě komunikovat, aniž by byli zatíženi svými společenskými rolemi, fyzickými nedostatky, psychickými bloky plynoucími z osobního kontaktu s lidmi apod. Důležitým rozdílem je skutečnost, že ve virtuálním světě nezáleží na věku, pohlaví, síle nebo postavení v sociální skupině.

Ve virtuálním světě se lidé chovají jinak než ve skutečném světě, a proto se stírá klasická charakteristika agresora a oběti jako u tradiční šikany (2).

Slovo agrese pochází z latinského slova *aggredi*: přistoupit, přiblížit, útočit, dosáhnout něčeho prostřednictvím násilí (11). Jednu z definic stanovil Volavka (2002 in Fischer, Škoda): „*Agresivitou a násilím se rozumí manifestní, pozorovatelné chování, vedené úmyslem poškodit jiný organizmus (zvíře či člověka) nebo předmět neživotný*“. Agresivita obecně je označení pro tendenci k útočnému a násilnému jednání vůči druhé osobě či okolí, agrese je potom reálný projev takového jednání (7). Agresivita může být vyjádřena symbolicky, alegoricky, může být latentní, nebo manifestní navenek. Může se projevovat slovem, akcí nebo brachiálně (11).

Násilí bývá někdy za agresivitu zaměňováno. Jedná se o pojem používaný pouze pro lidské jednání a chování. Obvykle se užívá v sociologii a ve forenzních disciplínách. Můžeme se setkat i s pojmem „zdravá agresivita“. Jedná se o agresivitu, jejíž míra je „zdravá“ a lze tedy hovořit o asertivitě. Je to „*schopnost zdravě se sociálně prosazovat, a to společensky přijatelným a potřebným způsobem*“ (7).

Přesné zmapování je mimořádně obtížné. Je to dáno především skrytostí šikanování i agrese. Ta je způsobena několikasupňovými „zneviditelňujícími mimikry“, které chrání šikanování před zraky nepohodlných šťouralů. Samozřejmě součástí onemocnění skupin tímto „virem“ je totiž růst zakrývacího a protiúdravného systému, který je společně utvářen všemi přímými i nepřímými protagonisty krutého a nelítostného světa strachu a násilí (13).

1.4.2 Záškoláctví

Záškoláctvím bývá označován přestupek žáka, který úmyslně zanedbává návštěvu školy (11). Takovéto jednání lze chápat jako únik dítěte od něčeho, co mu nevyhovuje nebo ho přímo ohrožuje. Chodí-li dítě tzv. za školu, je to varovný signál, že se vyskytl problém, se kterým si dítě neví rady. Může to být nefunkčnost rodiny, vysoké nároky na dítě, problémy v dětském kolektivu, dokonce šikana, nezvládnutí požadovaných úkolů apod. (12). Dítě, které se všeobecně těžko přizpůsobuje novým

situacím nebo jiným lidem, těžko snáší potřebu adaptovat se na nároky školy při nástupu do ní. Těžko se na školu adaptují i děti, které mají problémy s déle trvajícím soustředěním na vyžadovanou činnost a práci s učivem a děti se sníženým sebeovládáním. U těchto dětí potom hrozí vyšší riziko výskytu záškoláctví (41).

1.4.3 Drogová závislost

Termín závislost lze popsat v různých úrovních, kupříkladu úroveň osobní, rodinná, skupinová, místní, resp. regionální, celostátní a mezinárodní, resp. celosvětová. Mezinárodní klasifikace nemocí platná v současné době ve své 10. revizi (dále jen MKN-10), která zařazuje a třídí do určitého počtu kategorií a skupin všechny nemoci, příčiny smrti a zdravotní problémy, včetně okolností jejich vzniku a představuje mezinárodní standard pro obecně epidemiologické a klinické potřeby i pro potřeby vedení a řízení zdravotnických a jiných zařízení (4), definuje syndrom závislosti jako *„soubor behaviorálních, kognitivních fyziologických stavů, který se vyvíjí po opakovaném užití substance a který typicky zahrnuje silné přání užít drogu, porušené ovládání při jejích užívání, přetrvávající užívání této drogy i přes škodlivé následky, prioritou v užívání drogy před ostatními aktivitami a závazky, zvýšená tolerance pro drogu a někdy somatický odvykací stav. Syndrom závislosti může být pro specifickou psychoaktivní substanci (např. tabák, alkohol nebo diazepam), pro skupinu látek (např. opioidy) nebo pro širší rozpětí farmakologicky rozličných psychoaktivních substancí“* (42). Problematika návykových látek je jistě důležitá sama o sobě. Jednak tyto látky mohou dekompenzovat jiné duševní problémy dospívajících, jako například hyperaktivitu s poruchou pozornosti a zvyšují riziko problémů s návykovými látkami. Právě adolescence je rizikovým věkovým obdobím ve vztahu ke vzniku drogové závislosti. Lze vymezit základní specifická rizika, ve kterých se liší skupina dětí a mladistvých od dospělých. Jednak hrozí vyšší riziko těžkých otrav a rychleji se vytváří závislost. Užívání návykových látek má u dětí a mladistvých za následek zaostávání v psychosociálním vývoji. Zvýšené je i riziko nebezpečného jednání pod vlivem návykové látky, které může často přerůst až v trestnou činnost. Návykové problémy se u

dospívajících pojí častěji s dalšími komplikacemi, jako například selhávání v životních rolích (9).

Rizikovým faktorem užívání drog u adolescentů je konfliktní rodinné prostředí. Jako primární skupina působí na mladistvého velmi silně. Lze uvést několik rizikových faktorů, které napomáhají vzniku drogové závislosti. Především je to nedostatek času rodičů na dítě a nedostatečné citové vazby a projevy vůči dítěti. K ochraně dítěte před návykovými látkami nepřispívá ani konflikt v rodině, psychické problémy nebo hádky rodičů. Určitým rizikovým faktorem je i nezaměstnanost rodičů a z ní vyplývající chudoba (28). Do drogové závislosti upadají nejčastěji ti adolescenti, kterým chybí zázemí v rodině. Proto nejlepší prevencí před vznikem závislosti je zájem rodičů o dítě, ve kterém převažuje oceňování nad kritikou, přijímání nad odmítáním. Vzniklou závislost ale rodina nemůže léčit. Pokusy ze strany rodiny jsou téměř vždy neúčinné, důležitější je „dotlačit“ závislého člověka co nejdříve do péče odborníků (18).

Jednou ze snah národní protidrogové politiky v ČR je koordinace protidrogových aktivit prostřednictvím postupů všech krajů ČR, aby vytvářely vzájemnou spolupráci a navzájem komunikovaly. Protidrogová politika kraje Vysočina¹ je realizovaná prostřednictvím sítě protidrogových služeb, jež respektuje zásady multidisciplinárního přístupu v řešení problematiky, nutnost vzájemné kooperace, koordinace, návaznosti, odbornosti, profesionality a hodnocení efektivity. V systému protidrogové politiky kraje jsou zastoupeny všechny čtyři pilíře národní protidrogové politiky ČR. Jedná se o primární prevenci, léčbu a resocializaci, snižování rizik a snižování dostupnosti návykových látek. Konkrétně se kraj snaží budovat systém informativních, vzdělávacích, léčebných, sociálních, nápravných, regulačních a kontrolních opatření, jejichž cílem je podpořit všestranný rozvoj kraje a zdravý vývoj občanů kraje (14).

¹ Pozn. Kraj Vysočina vydal Strategii protidrogové politiky kraje Vysočina na léta 2006-2010, která vychází z dokumentů „Protidrogová strategie EU na období 2005-2012“ a „Národní strategie protidrogové politiky ČR na období 2005-2009“.

1.4.4 Vandalismus

Vandalismus je rizikové chování, které je charakterizované logicky nezdůvodnitelným ničením různých věcných hodnot, obvykle jen pro radost z ničení. Tento jev se vyskytuje především u adolescentů – chlapců a výrazně se na něm podílejí party. Dívky se tohoto fenoménu účastní jen zřídka. Adolescenční vandalové, zpravidla v partách, ničí běžně dostupné věci a zařízení – hřbitovy, interiéry kostelů, vybavení čekáren, železniční vagóny a další. Za vandalismus se nepovažuje rabování ve válečných nebo katastrofických situacích. Motivací, která vede adolescenty k takovému jednání, je celá řada. Například je to radost z ničení, seberealizace a nejčastěji získání pozice či obdivu ve skupině. Tyto party se většinou vyznačují delikventním způsobem chování. Vandalismus plní velice často roli „ukázání se“ před touto partou. Jedinec si sám sobě dokazuje sílu i moc a subjektivně má pocit, že je to on, kdo rozhoduje o svém jednání. Za motiv lze považovat i revoltu proti společnosti, jejím hodnotám a symbolům nebo msta, závist či zloba. Takováto revolta se projevuje například poškozováním luxusních vozidel poškrábáním laku (38).

Za specifický druh vandalismu lze považovat sprejersství, přestože někteří autoři ho do této kategorie nezařazují. Společný znak pro sprejersství a vandalismus je znak ničení hodnot. Spreji jsou často znehodnocovány historicky cenné budovy, omítky na domech, stanice metra, železniční vagóny apod. Rozdíl mezi těmito dvěma delikventními činnostmi lze spatřovat v logické nezdůvodnitelnosti. Jak autor uvádí, u sprejersů tato vlastnost chybí, neboť ničí důvodně (38).

1.4.5 Patologické hráčství

Patologické hráčství je podle Mezinárodní klasifikace nemocí platné v současné době ve své 10. revizi (dále jen MKN-10) definováno jako „*porucha spočívající v častých opakovaných epizodách hráčství, které dominují v životě subjektu na újmu hodnot a závazků sociálních, vyplývajících ze zaměstnání, materiálních, rodinných*“ (42). Patologické hráčství však MKN-10 řadí mezi návykové a impulzivní poruchy, nejedná se tedy o závislost, jak je to mezi širokou veřejností často prezentováno. Přesto ale najdeme některé podobnosti se závislostí. Důsledkem této poruchy je postupně se

zvyšující touha po penězích. Tito lidé jsou velmi často ochotni riskovat své zaměstnání, zadlužit se, lhát nebo porušovat zákon, jen aby získali peníze nebo unikli placení dluhů (9). S tím souvisí celá řada psychických problémů, které mohou vzniknout, jako jsou strach, obava, úzkost, tíseň, pocit bezvýchodnosti apod. (38).

Patologické hráčství lze rozdělit na dvě základní skupiny. První kategorii tvoří hazardní hry s kartami, kostkami, ruleta a mnoho dalších. Společným znakem těchto her je určitá manuální a rozumová zručnost. Druhým typem jsou potom hry elektronické, kam lze zařadit počítače nebo hrací automaty. U této skupiny je ve hře velice často náhoda a štěstí (38).

Závislí popisují intenzivní puzení ke hře, které je velmi obtížné nějak ovládnout, spolu se zaujetím myšlenkami a představami hry a okolnostmi, které tuto činnost doprovázejí. Pro správné stanovení diagnózy je vždy důležité začít v osobním životě, kde často dochází k rozkolu a k narušení rodinných vztahů, v důsledku zchudnutí či velkého zadlužení rodiny (9).

Stadia patologického hráčství: (32)

1. stadium výher
2. stadium prohrávání
3. stadium zoufalství

U dospívajících a dětí bývá průběh podstatně rychlejší než u dospělých a závislost tedy vzniká velmi rychle. Někdy stačí několik týdnů nebo měsíců, aby se dospívající stal závislým. Není pravidlem, že by si každý musel projít všemi třemi stadii. Čím dříve si hráč uvědomí nebezpečí a rozhodne se s hraním přestat, tím je to snazší a zvyšuje se tak i naděje, že se mu to podaří (32).

Nešpor (1999) popisuje i tři stadia v procesu uzdravování (32).

1. stadium kritičnosti
2. stadium znovuvytvoření
3. fáze růstu

1.4.6 Rasismus, xenofobie

Rasismus, xenofobie a intolerance jsou jedním z vážných problémů současné společnosti. „Úkoly zabezpečovat prevenci proti těmto projevům vyplývají z Ústavy České republiky, z Listiny základních práv a svobod, z Úmluvy o právech dítěte a z ostatních mezinárodních paktů a úmluv, které ústavní orgány ČR ratifikovaly“ (Věstník MŠMT, 5/1999). Klíčové místo při vedení dětí a mládeže k toleranci, k posilování pozitivního postoje k lidem odlišných národností, náboženství a kultur a pozitivního postoje k minoritám zaujímají především školy a školská zařízení. Hlavním důvodem je výchovné působení na žáky, v jehož průběhu jsou žáci přiměřeně svému věku a na základě svých sociálních zkušeností podněcováni k přemýšlení a diskusi na téma rasismus a xenofobie (26).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy považuje za účinnou prevenci projevů rasismu a xenofobie především, aby učitelé rozvíjeli v žácích žádoucí postoje k lidem jiné národnosti, etnické nebo náboženské příslušnosti. Mohou tak činit každodenním osobním příkladem, vhodně seznamovat žáky se základními údaji o menšinách, které u nás žijí, s jejich kulturou a dějinami. Žáci by si měli osvojit chápání a oceňování rozdílnosti jednotlivců a vážit si každého člověka bez ohledu na jeho příslušnost ke kultuře nebo rase. Velmi důležité je, aby školní pracovníci nenechali bez povšimnutí jakýkoliv projev nebo náznak intolerance, xenofobie nebo rasismu a okamžitě přijímali vhodná konkrétní pedagogická opatření. Samozřejmě je vhodné, pokud při řešení takovýchto problémů škola spolupracuje s rodinou žáka. V nabídce pro prevenci rasismu a xenofobie je celá řada nestátních subjektů, které mají v programu multikulturní výchovu a škola by s těmito organizacemi měla spolupracovat a využívat jejich nabídky (26).

1.5 Organizace a instituce prevence v Jihlavě

V Jihlavě působí na poli primární prevence rizikového chování tři instituce a dvě organizace. Každý z těchto subjektů si realizuje prevenci pouze v rámci své působnosti a navzájem nespolupracují. Všechny níže uvedené organizace a instituce působí nejen

v Jihlavě, ale zajišťují primární prevenci rizikového chování pro celý bývalý okres Jihlava.

1.5.1 Centrum primární prevence Vrakbar

Vrakbar je občanské sdružení, které sídlí v Jihlavě. V současnosti realizuje dva hlavní projekty. Prvním z nich je Centrum primární prevence Vrakbar, které poskytuje dopolední programy obecné primární prevence zaměřené na konkrétní typy rizikového chování, např. šikana, drogy, rasismus apod. Cílovými skupinami jsou děti mateřských i základních škol, ale i studenti středních škol z Jihlavy a z kraje Vysočina. Jednou z cílových skupin jsou tedy i žáci II. stupně ZŠ ve věku 11 – 15 let. Programy pro tuto věkovou kategorii jsou založeny na dlouhodobém a systematickém přístupu od šesté až do deváté třídy. Pro zvýšení efektivnosti prevence se pracuje s třídním kolektivem, nikoliv pouze s jedincem, celé čtyři roky na druhém stupni, během nichž projdou 8 bloky programů, které si škola sama vybírá z nabízeného seznamu: seznámení, navázání důvěry, sebepoznání; zdravé vztahy v kolektivu; prevence šikany; výchova k toleranci; prevence závislostí; zdravé vztahy s rodiči; plány do budoucna; partnerské a sexuální vztahy; děti a média; člověk a životní prostředí; prevence sprejství. Základním cílem je snaha předejít vzniku vybraného rizikového chování dětí a mládeže. Prevence zde probíhá interaktivní formou, kdy jsou využívány sociálně psychologické hry a techniky, včetně řízené diskuse, kdy jsou účastníkům podávány pravdivé informace o jevech, se kterými se ve svém životě běžně setkávají. Programy jsou také zaměřeny na posílení jejich sebedůvěry, komunikačních dovedností, sebepoznání, toleranci, sebehodnocení a přijetí odpovědnosti za své chování. Centrum primární prevence Vrakbar vytváří programy v souladu s požadavky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a respektuje Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek, MŠMT (3).

Druhým projektem je Nízkoprahový klub Vrakbar. Je určen pro mladé lidi ve věku 14-19 let, kterým prostřednictvím alternativního trávení volného času pomáhá zlepšovat kvalitu jejich života, předcházet vznikajícím sociálním rizikům, pomáhat jim orientovat se v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich aktuálních

problémů. Součástí nízkoprahového klubu je i terénní sociální práce, jejímž cílem je vyhledávání a kontaktování mladých lidí ve věku od 14 do 19 let v jejich přirozeném prostředí (3).

1.5.2 Police ČR

Stěžejními tématy preventivních programů, které organizuje Policie ČR, jsou šikana a chování v silničním provozu. V oblasti šikany se zaměřují především na vysvětlení pojmu, rozlišení druhů šikany a míří i do kategorie lidských práv a právních následků s tímto jednáním spojených. Policie ČR se snaží žákům vysvětlit, co je Úmluva o právech dítěte a že zaručuje všem dětem v pedagogických zařízeních bezpečný pobyt bez poškozování zdraví a ohrožení života. Zásadní informací z úst policistů je skutečnost, že šikanování je v řadě případů trestnou činností. Motto, které provází tyto programy zní: „*Nikdo nemá právo jakkoliv ubližovat ostatním a každý má právo se proti agresorovi bránit!*“ Policie ČR nabízí i rady rodičům, jak se zachovat v případě, že mají podezření na šikanování jejich dítěte (35).

„*Pozor – děti jsou nejzranitelnějšími účastníky silničního provozu!*“ Takto je uváděn preventivní program zaměřený na bezpečné chování žáků v silničním provozu. Především na kole, na přechodu pro chodce, ale i ve vozidle. Policisté vysvětlují žákům, co předchází tomu, než se aktivně účastní silničního provozu a jaká pravidla v něm platí (35).

1.5.3 Městská policie Jihlava

Městská policie Jihlava se aktivně snaží působit především v oblasti prevence kriminality. V rámci efektivního boje s kriminalitou se strážníci snaží působit především na mladou generaci. Za tímto účelem pořádá pravidelné besedy se žáky jihlavských základních škol. Hlavním cílem je seznámit žáky s činností městské a státní policie, objasnit základní pojmy z oblasti kriminality a její prevence a především úměrně věku dítěte posilovat jeho právní vědomí, aby si uvědomovalo, že je za své činy právně odpovědné. V rámci prevence kriminality jsou pořádány i sportovní soutěže pro žáky základních škol, jejichž smyslem je přilákat děti ke sportu jako vhodné

náplní jejich volného času. V neposlední řadě pořádá Městská policie Jihlava propagační akci „Policie dětem“, která se snaží zábavnou formou seznámit děti s prací policie a s technikou, kterou při své činnosti používá. (22)

1.5.4 Dům kultury a odborů Jihlava

Již několik let DKO Jihlava organizuje, v rámci primární prevence kriminality mládeže, pořad pro žáky 7. – 9. tříd ZŠ a studenty SŠ nazvaný „Kriminalita mládeže“. Tento 70 minutový program je zaměřen na trestné činy mladých lidí, z nichž nejčastěji se vyskytují krádeže, vydírání, zpronevěra, trestné činy pod vlivem alkoholu nebo drog a rasismus. Program je zaměřen především na vysvětlení právních následků takového jednání, dále také následky trestního stíhání, případně odsouzení pro budoucí život mladého člověka. V rámci tohoto programu přednáší např. Josef Klíma, který působí jako novinář, spisovatel a scénárista a 15 let působil jako reportér pořadu „Na vlastní oči“ (5).

1.5.5 Státní zdravotní ústav se sídlem v Jihlavě

V oblasti prevence rizikového chování hraje Státní zdravotní ústav důležitou roli především v otázkách zdravého životního stylu. Jedním z cílů Dlouhodobého programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století, je cíl č. 4: Zdraví mladých. Státní zdravotní ústav zaštituje programy zahrnující péči o zdraví, jejichž strategie spočívá především v celoživotní podpoře zdraví a výchovy jedince k odpovědnosti za zdraví. Významnou institucí v oblasti zdravého životního stylu je škola a proto Státní zdravotní ústav nabízí základním školám některé programy, z nichž největší popularitě se těší a efektivitu svých výsledků potvrzuje Evropský program Škola podporující zdraví. Posláním tohoto programu je snaha, aby každé dítě v ČR mělo možnost být vzděláváno ve škole, která veškerou svou činností podporuje výchovu ke zdravému životnímu stylu (1).

2 Cíle práce a hypotézy

Cílem práce je:

1. zjistit, jaké preventivní programy existují a jakým způsobem jsou na druhém stupni základních škol v Jihlavě realizovány,
2. zjistit postoj žáků druhého stupně základních škol v Jihlavě k rizikovému chování a prevenci,
3. zjistit, zda preventivní programy jsou pro žáky druhého stupně základních škol v Jihlavě atraktivní,
4. zjistit, zda je v Jihlavě vytvořen komplexní systém preventivních programů.

Výzkumné otázky

Vzhledem ke zvolenému typu výzkumu nejsou stanoveny hypotézy, ale **výzkumné otázky**:

- VO1: „Jakou formou je žákům prevence prezentována?“
- VO2: „Působí v Jihlavě dostatek organizací nabízejících preventivní programy?“
- VO3: „Jaká je role metodiků prevence?“
- VO4: „Mají žáci na druhém stupni základních škol v Jihlavě znalosti o rizikovém chování?“
- VO5: „Jaký je názor žáků druhého stupně na prevenci rizikového chování?“
- VO6: „Využívají základní školy v Jihlavě nabízené preventivní programy?“
- VO7: „Spolupracují navzájem subjekty realizující preventivní programy na základních školách v Jihlavě“?

3 Metodika

3.1 Použité metody

K realizaci výzkumné části bakalářské práce jsem použila kvalitativní typ výzkumu, metodu dotazování, techniku polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými a polootevřenými otázkami a techniku skupinové diskuse.

Podstatou kvalitativního výzkumu je doširoka rozprostřený sběr dat bez toho, aby na počátku byly stanoveny základní proměnné. Nejsou ani předem stanovené hypotézy. V kvalitativním výzkumu jde především o to do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumat určitý široce definovaný jev a zjistit o něm maximální množství informací. Teprve po sesbírání dostatečného množství dat začíná výzkumník pátrat po pravidelnostech, které se v těchto datech vyskytují a formuluje předběžné závěry. Výstupem kvalitativního výzkumu je formulování nové hypotézy či teorie. Jak uvádí Strausse a Corbinová (1999, in Švaříček, Šedřová) se metody kvalitativního přístupu „...užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme“ (39).

Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Lze ho definovat jako „...*nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek*“. Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek (39). Tuto techniku jsem použila u cílové skupiny S1, která byla složena ze školních metodiků prevence na základních školách v Jihlavě. Rozhovor obsahoval 8 otázek, které byly zaměřeny na systém realizace prevence rizikového chování na konkrétní základní škole. Technika rozhovoru byla také použita u cílové skupiny S3 tvořené zástupci organizací a institucí prevence v Jihlavě. Rozhovor byl tvořen 6 otázkami, jejichž cílem bylo zjistit, jakým způsobem uvedené organizace a instituce participují na systému prevence rizikového chování na základních školách v Jihlavě.

Skupinová diskuse je strukturované interview s více než třemi osobami najednou, přičemž se nepracuje se skupinovou interakcí a dodržuje se základní model

otázka – odpověď (39). Tato technika byla použita u cílové skupiny S2. Diskuse obsahovala 6 otázek zaměřených na znalost druhů rizikového chování a na postoj žáků k prevenci obecně a k systému prevence na jejich základní škole

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Pro výzkum jsem zvolila tři cílové skupiny.

První skupinu (S1) tvořili školní metodici prevence na základních školách v Jihlavě. Podmínkou pro realizaci výzkumu byl souhlas ředitele základní školy, který jsem obdržela pouze od šesti z celkového počtu deseti základních škol v Jihlavě.

Druhá cílová skupina (S2) byli žáci devátých tříd základních škol. Celkem jsem oslovila deset základních škol, ale souhlas jsem obdržela pouze od šesti ředitelů základních škol.

Třetí skupinu (S3) potom tvořili zástupci organizací a institucí, které nabízejí preventivní programy základním školám v Jihlavě. Třetí cílová skupina se tedy skládala z těchto organizací a institucí:

- Policie ČR
- Městská policie Jihlava
- Centrum primární prevence Vrakbar
- Státní zdravotní ústav se sídlem v Jihlavě
- Dům kultury a odborů Jihlava

4 Výsledky

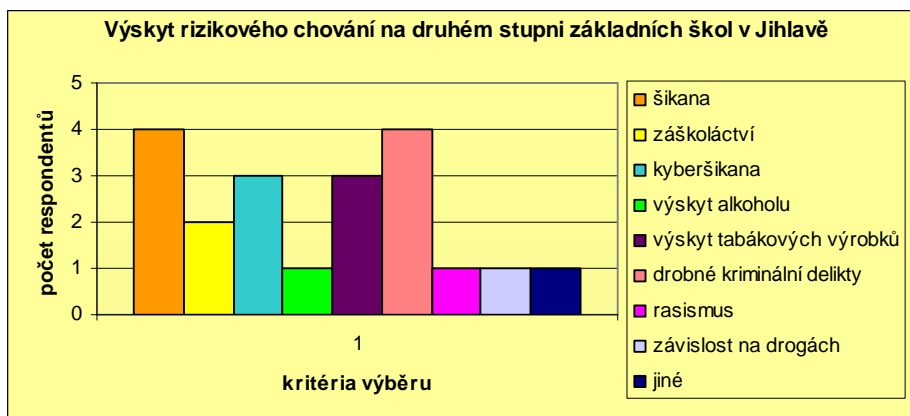
4.1 Cílová skupina S1

Rozhovor pro první cílovou skupinu složenou ze školních metodiků prevence základních škol v Jihlavě z výzkumného vzorku obsahoval celkem 8 otázek (viz Příloha č. 1).

Otázka č. 1: „S jakým rizikovým chováním se na vaší základní škole nejčastěji setkáváte?“

Respondenti měli na výběr z následujících druhů rizikového chování: šikana, záškoláctví, kyberšikana, výskyt alkoholu, výskyt tabákových výrobků, drobné kriminální delikty, závislost na drogách, rasismus a jiné. Ze získaných odpovědí vyplývá, že nejčastějším rizikovým chováním na druhém stupni základních škol v Jihlavě jsou šikana a drobné kriminální delikty. Jako další se velmi často objevují kyberšikana a výskyt tabákových výrobků. Na dvou základních školách ze zkoumaného vzorku dochází k výskytu záškoláctví. Shodně, pouze na jedné škole, se potom vyskytují tyto druhy rizikového chování: výskyt alkoholu, rasismus, závislost na drogách, jiné. Z celkového množství nabízených druhů rizikového chování byly vyjmenovány všechny alespoň jednou. Podrobný přehled zastoupení jednotlivých jevů na základních školách je vyjádřen v Grafu č. 1.

Graf č.1: Odpovědi na otázku č. 1

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 2: „Podle jakých kritérií se rozhodujete při výběru preventivních programů?“

Respondenti nejčastěji odpovídali, že důležitými kritérii pro výběr preventivních programů je věk žáků, třídní kolektiv a aktuální problémy vyskytující se ve třídě. Výrazně odlišně žádný z respondentů neodpověděl.

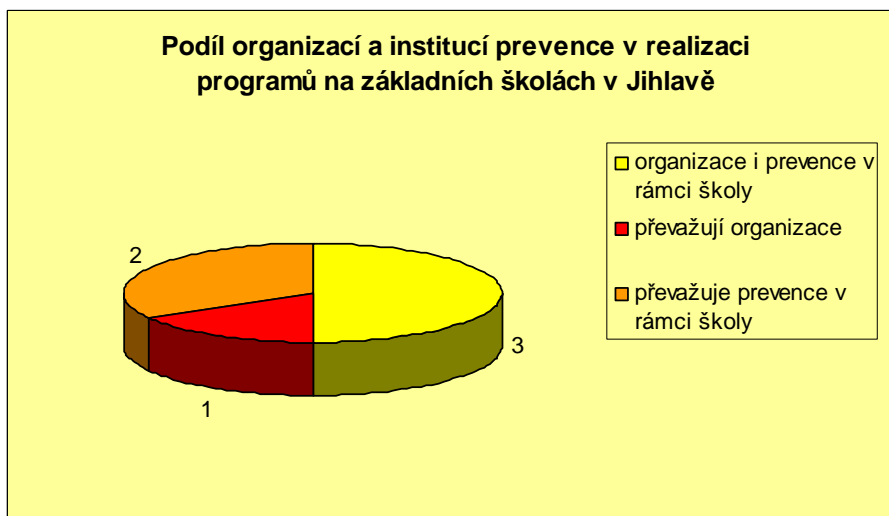
Otázka č. 3: „Jakým způsobem realizujete prevenci na vaší základní škole?“

Z odpovědí respondentů vyplývá, že všechny školy z výzkumného vzorku mají zpracovaný Minimální preventivní program, ve kterém mají začleněn nejenom preventivní program v rámci hodin občanské a rodinné výchovy, ale také seznam subjektů, se kterými na realizaci prevence spolupracují. Čtyři respondenti uvedli, že vyučující rodinné a občanské výchovy ve svých hodinách realizují prevenci formou přednášky o konkrétním druhu rizikového chování a žáci mají možnost se zeptat na informace, které je zajímají. Dva respondenti z výzkumného vzorku uvedli, že na jejich základní škole se vyučující hodin občanské a rodinné výchovy snaží na žáky působit preventivně především interaktivní formou. Respondenti uvedli, že v jejich pojetí se jedná především o soubor her, obrázků, výtvarných technik a dalších pomůcek, kterými se snaží žákům přiblížit konkrétní druhy rizikového chování. Nejedná se tedy pouze o sdělování informací formou přednášky, ale žáci na prevenci participují sami vytvářením projektů, nástěnek, referátů apod.

Otázka č. 4: „Využíváte spíše preventivní programy v rámci vaší školy nebo nabídku organizací a institucí prevence?“

Odpovědi byly celkem trojího druhu. První typ odpovědí byl, že se snaží využívat při realizaci prevence stejnou měrou oba subjekty prevence. Druhá skupina respondentů odpověděla, že převažuje prevence realizovaná z vlastních prostředků školy a organizace a instituce nabízející preventivní programy jsou v realizaci prevence zastoupeny jen v malém procentu. Třetí skupinu tvořila odpověď, že využívají především nabídku organizací a institucí prevence, kterými naplňují požadavky na realizaci prevence na základní škole a už se příliš nesoustředí na vlastní aktivitu školy. Pro lepší přehled jsem údaje zaznamenala do Grafu č. 2.

Graf č. 2: Odpovědi na otázku č. 4

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 5: „Zjišťujete prostřednictvím zpětné vazby u žáků jejich postoj k preventivním programům?“

Odpovědi respondentů se různily. Čtyři respondenti odpověděli, že zpětnou vazbu u žáků realizují vyučující v hodinách občanské a rodinné výchovy. Pokládají žákům otázky zaměřené především na to, jak se jim program líbil a zdali se dozvěděli nějaké nové informace. Školní metodik prevence se poté snaží z informací získaných od vyučujících vycházet při plánování dalších programů. Jeden respondent odpověděl, že jako školní metodik prevence získává zpětnou vazbu u každé třídy, která se účastnila nějakého programu. Nevyužívá tedy hodiny rodinné a občanské výchovy a informací od vyučujících těchto hodin, ale získává zpětné vazby přímo u žáků ihned po skončení programu. Jeden respondent odpověděl, že zpětnou vazbu získává pouze u vyučujících, kteří žáky na program doprovázeli.

Otázka č. 6: „Jak a kde získáváte informace o nabízených preventivních programech?“

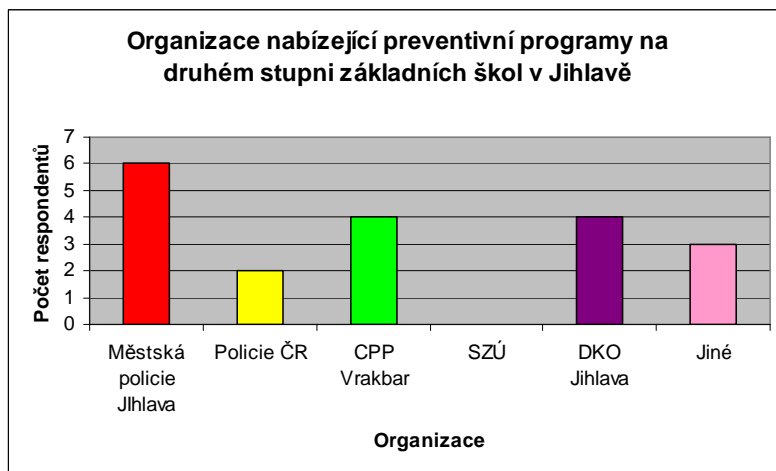
Respondenti shodně odpovídali, že nabídky dostávají prostřednictvím e-mailu. Nabídky na všech základních školách v Jihlavě převyšují poptávku, takže školní metodici prevence nejsou nuceni sami vyhledávat organizace a instituce nabízející

preventivní programy. Nabídka, která na základní školy v Jihlavě přichází, je jednak od organizací a institucí sídlících v Jihlavě, ale z velké části i od organizací, které jsou rozmístěné po celé České republice. Jeden respondent uvedl, že převažuje nabídka právě od organizací sídlících mimo Jihlavu. Respondent uvedl, že se jedná převážně o soukromé fyzické osoby, které nabízí preventivní programy zaměřené na různá témata. Nabídku těchto soukromých osob ale příliš nevyužívají také z toho důvodu, že nejsou schopni ověřit kvalitu jejich programů.

Otázka č. 7 : „S jakými konkrétními organizacemi a institucemi spolupracujete při realizaci prevence rizikového chování na druhém stupni?“

Zde měli respondenti na výběr z organizací a institucí, které se podílejí na realizaci prevence na druhém stupni základních škol v Jihlavě. Jedná se o tyto organizace a instituce: Policie ČR, Městská policie Jihlava, Centrum primární prevence Vrakbar (dále jen CPP Vrakbar), Státní zdravotní ústav se sídlem v Jihlavě (dále jen SZÚ se sídlem v Jihlavě), Dům kultury a odborů Jihlava (dále jen DKO) a jiné. Z nabízených organizací a institucí se na realizaci prevence rizikového chování nejvíce podílí Městská policie Jihlava, a to na všech základních školách ze zkoumaného vzorku. Na druhém místě, shodně na čtyřech základních školách ze zkoumaného vzorku, využívají nabídek CPP Vrakbar a preventivních programů zajišťovaných pod záštitou DKO. Na třech základních školách respondenti zvolili také možnost jiné. Jednalo se především o nestátní neziskové organizace sídlící po celé České republice, které na konkrétních základních školách prováděly jednorázové preventivní akce zaměřené na různá témata. Na dvou základních školách z výzkumného vzorku využívají nabídky preventivních programů Policie ČR a v současné době nevyužívá žádná škola nabídek SZÚ se sídlem v Jihlavě. Pro lepší přehlednost jsem údaje zpracovala do Grafu č. 3.

Graf č. 3: Odpovědi na otázku č. 7

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 8: „Zkuste porovnat efektivnost programů realizovaných v rámci výuky rodinné a občanské výchovy a programů od organizací a institucí působících na poli prevence.“

Školní metodici prevence na tuto otázku odpovídali odlišně, své názory zdůvodňovali a uváděli zajímavé argumenty, proto zde uvádím odpovědi všech respondentů.

Respondent č. 1: *„Myslím si, že prevence na naší základní škole je dostatečná a pro žáky určitě lepší, protože je prezentována učiteli, které žáci znají a se kterými přichází každý den do kontaktu. Možná na některá témata je lepší, když jdou žáci do cizího prostředí, protože tak mají možnost se setkat s jiným přístupem k prevenci, ale celkově si myslím, že je účinnější prevence, která probíhá v rámci školy a jejích pracovníků.“*

Respondent č. 2: *„To je těžké posoudit. Myslím si, že když jdou děti někam jinam, mimo školu nebo jim ve škole přednáší o těchto jevech někdo cizí, tak je to pro ty děti možná zajímavější a víc poslouchají. Přece jenom se s námi vidí každý den a mají na nás udělaný jistý názor, a proto potom prevence z našich úst může být třeba úplně zbytečná. Možná lze tedy říci, že programy od jiných organizací a institucí jsou pro děti zajímavější a efektivnější.“*

Respondent č. 3: „Podle mého názoru nelze jednoznačně oddělit tyto dvě složky, protože každá má svá specifika a nelze tedy ani určit, která je pro děti vhodnější a která má větší efektivnost.“

Respondent č. 4: „Záleží na kvalitě programu, možná cizí prostředí má něco do sebe, když se žáci dostanou do kontaktu s cizí osobou, se kterou nejsou ve vztahu žák – učitel. Ale opravdu záleží na kvalitě programu.“

Respondent č. 5: „Myslím si, že co se týče obsahu programů, tak je naše škola na vysoké úrovni a ve srovnání s programy realizovanými mimo školu jsou tyto programy určitě pro žáky zajímavější a účinnější. Někdy je problém, že ne všechny děti se dokáží svěřit učiteli a pak jsou lepší cizí lidé, před kterými nemusí mít žáci takový ostych. Ale celkově si myslím, že prevence realizovaná přímo školou je pro žáky vhodnější.“

Respondent č. 6: „Vzhledem k tomu, že hodnotím na závěr roku minimální preventivní program a rozdáváme žákům dotazníky, kde se vyjadřují k uplynulým preventivním programům, můžeme z těchto údajů vycházet. Naše základní škola s Centrem primární prevence Vrakbar spolupracuje dlouhou dobu a jsme si vědomi toho, že jsou tam odborníci, ale nemohou ty problémy žákům přiblížit tak, jako vyučující v hodinách občanské a rodinné výchovy, kteří jsou s těmi dětmi na hodinách po celý rok. Myslím si proto, že prevence v rámci občanské a rodinné výchovy je pro děti efektivnější.“

Po zhodnocení všech odpovědí se nejvíce školních metodiků prevence ze zkoumaného vzorku domnívá, že je pro žáky efektivnější a vhodnější prevence realizovaná prostřednictvím rodinné a občanské výchovy. Pouze jeden respondent považuje za efektivnější formu prevence programy od organizací a institucí působících na poli prevence rizikového chování. Dva respondenti vyjádřili shodný názor, že nelze tyto dvě formy prevence porovnat, protože každá z nich má své kladné i záporné stránky.

4.2 Cílová skupina S2

Cílová skupina S2 byla zkoumána s využitím techniky skupinové diskuse. Na začátku jsem vždy vysvětlila pojem diskuse a stanovila základní pravidla - každý má právo říci svůj názor a všichni se budeme navzájem respektovat. Diskuse obsahovala 7 otázek (viz Příloha č. 2).

Otázka č. 1: „Co si představíte pod pojmem rizikové chování, dříve sociálně patologické jevy?“

Na všech základních školách ze zkoumaného vzorku žáci devátých tříd nevěděli, co si pod těmito pojmy představit. Velmi často se objevoval názor, že si představí patologii jako oddělení v nemocnici, tudíž mají tento pojem spjatý s termíny z této medicínské disciplíny. Bylo vždy nutné, abych přiblížila tyto pojmy trochu jinými slovy a poté už byli žáci většinou schopni vyjmenovávat konkrétní jevy, které do této skupiny lze zařadit. Nejčastěji jmenovali: šikanu, kriminalitu, závislosti na alkoholu a tabákových výrobcích, závislosti na drogách a problematiku týrání. Už méně často mezi rizikové chování řadili: záškoláctví, rasismus, kyberšikanu, vandalismus a gamblerství. Obecně lze říci, že žáci neznají pojem rizikové chování nebo sociálně patologické jevy, ale co mezi tyto pojmy zařadit už žáci většiny devátých tříd ze zkoumaného vzorku věděli. Ze zkoumaného vzorku šesti devátých ročníků základních škol v Jihlavě pouze dva ročníky příliš přehled o konkrétním rizikovém chování neměly.

Otázka č. 2: „Co si představíte pod pojmem prevence?“

Respondenti na všech základních školách tento pojem dokázali vysvětlit pomocí českých ekvivalentů předcházení, ochrana, opatření. Cílem prevence je podle žáků devátých tříd ze zkoumaného vzorku základních škol v Jihlavě především snaha zabránit vzniku konkrétního rizikového chování. Mezi prevencí lze - podle žáků devátých tříd základních škol v Jihlavě ze zkoumaného vzorku - zařadit programy, které probíhají ve škole a kterých se přímo účastnili a také nástěnky v prostorách škol zaměřené na různá témata z oblasti prevence rizikového chování. Často žáci mezi prevencí řadili i výchovu rodičů. Navíc žáci dvou devátých tříd ze zkoumaného vzorku jako další zdroje prevence uváděli například etikety na tabákových výrobcích nebo televizní a rozhlasové spoty. Naopak žádný z respondentů mezi prevencí nezařadil

volnočasové aktivity. Žáci devátých tříd základních škol v Jihlavě ze zkoumaného vzorku své sportovní, hudební, taneční a jiné kroužky za prevenci rozhodně nepovažují.

Otázka č. 3: „Máte zkušenost s působením prevence?“

Žáci vyjmenovávali především programy, kterých se účastnili v rámci školní výuky. CPP Vrakbar navštívily minimálně jednou deváté ročníky pouze na dvou základních školách ze zkoumaného vzorku a programy od Policie ČR si vybavila pouze jedna třída. Všem respondentům utkvěly v paměti programy Městské policie Jihlava. Žáci tří devátých ročníků považovali program Městské policie Jihlava za velmi atraktivní a zajímavý. Druhá polovina respondentů zastávala zcela opačný názor. Tvrdili, že se od zástupce této instituce nedozvěděli žádné nové informace a program pro ně nebyl poutavý. Za jediné pozitivum považují skutečnost, že zástupce Městské policie Jihlava je oblečen v uniformě a tudíž budí respekt mezi žáky.

Otázka č. 4: „Podíleli jste se na realizaci nějaké prevence?“

Respondenti odpovídali odlišně. Na třech základních školách ze zkoumaného souboru se žáci devátých tříd podílejí, podle svého názoru, na prevenci ve škole formou referátů, které si připravují nejčastěji do hodin rodinné a občanské výchovy. Na dvou základních školách ze zkoumaného souboru žáci odpovídali, že vytvářeli portfolia a plakáty v rámci hodin občanské, rodinné a výtvarné výchovy. Žáci jedné třídy odpovídali, že pravidelně vytváří nástěnku v prostorách školy na téma prevence rizikového chování.

Otázka č. 5: „Považujete prevenci za důležitý jev pro správný vývoj společnosti?“

Odpovědi žáků byly velmi pestré, ale obecně je lze shrnout do kladných a záporných postojů. Pro přehlednost jsem odpovědi na tuto otázku zpracovala do Grafu č. 4. Respondenti vysvětlovali jejich negativní postoj tak, že společnost už je natolik zkažená, že prevence už je v tomto ohledu zbytečná. Další názor byl ten, že prevence je dobrá pouze na udržování určitého standardu ve výskytu rizikového chování, ale rozhodně ne jako prostředek pro snížení výskytu těchto jevů. Pozitivní názory, které převládaly, byly většinou doprovázeny komentářem, že kdyby prevence nepůsobila, tak by zavládla ve společnosti „anarchie“ a hrozil by její rozpad. Dále také považují za

velmi důležité působit na děti a mládež, jako skupinu nejvíce ohroženou rizikovým chováním.

Graf č. 4: Odpovědi na otázku č. 5

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 6: „Považujete vy sami pro svůj správný vývoj prevenci za důležitou?“

Tato otázka byla přímo zaměřena na každého jednotlivého žáka a jeho názor. Vzhledem k časovým možnostem nebylo možné získat slovní odpovědi od všech respondentů, takže jsem využila techniku vyjádření svého názoru pomocí palce ruky. Vysvětlila jsem žákům, že palec nahoru znamená, že prevence je pro mě velmi důležitá, palec na střed vyjadřuje názor, že prevence v mém životě nehraje příliš důležitou roli a palec dolů značí, že si myslím, že prevence je pro mě naprosto nepodstatná a zbytečná. Všichni respondenti tak měli možnost vyjádřit svůj názor. Nejčastěji se objevoval palec na střed, to znamená, že většina žáků devátých tříd základních škol v Jihlavě ze zkoumaného vzorku nepovažuje prevenci za příliš důležitý jev ve svém životě. Objevoval se i názor: „*Přeci vím, jak se mám chovat, tak nepotřebuji, aby mi někdo prostřednictvím prevence určoval, co mám a nemám dělat.*“ (vlastní výzkum).

Otázka č. 7: „Co by měl program prevence obsahovat, aby byl pro vás atraktivní a účinný?“

Odpovědi se ve všech devátých ročnících na základních školách ze zkoumaného vzorku shodovaly. Žáci by za nejatraktivnější a nejúčinnější považovali takový program, ve kterém by měli konfrontaci s osobami, které mají s daným rizikovým chováním zkušenosti. Ať už měli na mysli osoby, které se staly oběťmi rizikového chování nebo osoby, které s těmito lidmi pracují.

4.3 Cílová skupina S3

Třetí cílovou skupinu tvořili zástupci organizací, které nabízejí preventivní programy jihlavským základním školám. Rozhovor byl uskutečněn se zástupci Městské policie Jihlava, Policie ČR, Centra primární prevence Vrakbar (dále jen CPP Vrakbar), Státního zdravotního ústavu se sídlem v Jihlavě (dále jen SZÚ se sídlem v Jihlavě) a Domu kultury a odborů Jihlava (dále jen DKO Jihlava). Rozhovor obsahoval 6 otázek (viz Příloha č. 3).

Otázka č. 1: „S jakou nabídkou přicházíte na základní školy?“

Zástupce Městské policie Jihlava na otázku odpověděl, že na začátku každého školního roku osobně navštívuje všechny základní školy v Jihlavě s nabídkou spolupráce, která spočívá v přednášení preventivních programů vždy jedenkrát za rok pro všechny ročníky druhého stupně. Témata si školy nemohou sami vybrat, protože strážník má připravenou baterii témat, která má rozdělena do jednotlivých ročníků druhého stupně a s těmi nelze hýbat. Témata se navzájem prolínají, takže na konci by měli žáci devátých tříd odcházet ze základní školy s uceleným přehledem informací o rizikovém chování a jeho důsledcích. Preventivní programy od Městské policie Jihlava jsou pro školy zdarma a podle názoru zástupce této instituce by v případě, kdy by byly zpoplatněny, ztrácely svůj význam. Policie ČR rozesílá nabídku témat prostřednictvím elektronické pošty a školy si sami mohou zvolit téma pro konkrétní ročníky. Preventivní programy prezentované zástupcem Policie ČR nejsou systematicky rozděleny od šestých do devátých ročníků, jak je tomu například u Městské policie Jihlava. Základní školy v Jihlavě mají tyto programy zdarma, tudíž se nijak finančně nepodílí na jejich

realizaci. Dalším dotazovaným byl zástupce CPP Vrakbar. Odpověděl, že nabízí programy specifické primární prevence zaměřené na různá témata podle ročníků. Nabídka je základním školám v Jihlavě prezentována prostřednictvím přímého rozhovoru s řediteli škol a školními metodiky prevence a je jim zdůrazňován základní princip centra, kterým je skutečnost, že pouze doplňují systém prevence, nikoliv nahrazují prevenci na základní škole. V nabídce je zahrnuta i pomoc, poradenství a konzultace v případě jakýchkoliv neobvyklých situací souvisejících s výskytem rizikového chování. Každá škola dostane k dispozici portfolio, které obsahuje kompletní nabídku programů (viz Příloha č. 5). Preventivní programy CPP Vrakbar nejsou zdarma a školy si je musí hradit buď ze svého rozpočtu nebo z příspěvků od rodičů. SZÚ se sídlem v Jihlavě rozesílá do všech základních škol v kraji Vysočina leták (viz Příloha č. 4), ve kterém jsou v heslech popsána témata, která školám nabízí a cena, kterou školy musí za tyto programy zaplatit, včetně nákladů spojených s dopravou zástupců SZÚ se sídlem v Jihlavě do školy. Školy už si následně sami zvolí vhodná témata pro konkrétní ročníky. Pro druhý stupeň si školní metodici prevence nejčastěji volí témata výživa a zdravý životní styl. DKO Jihlava jako poslední ze zkoumaných organizací rozesílá na všechny základní školy v Jihlavě letáky (viz Příloha č. 6), které obsahují informace o besedách a také o ceně, za kterou lze program navštívit. V loňském školním roce byla témata: terorismus, křižovatky – problematika drog a kriminalita mládeže. Respondent uvedl, že přestože jsou tyto programy hrazeny granty od kraje Vysočina, musí školy doplácet uvedené částky na osoby. Většinou platí vstupné za děti rodiče, nikoliv škola.

Otázka č. 2: „Spolupracujete se všemi základními školami v Jihlavě?“

Zástupce Městské policie Jihlava odpověděl, že spolupracují se všemi základními školami v Jihlavě. Stejně tak i Policie ČR. CPP Vrakbar v současné době spolupracuje pouze se sedmi z celkového počtu deseti základních škol v Jihlavě. Důvody jsou především nedostatečná kapacita a finanční podíl škol. Jak uvedl respondent, je lépe, když nespolupracují se všemi základními školami v Jihlavě, protože jejich primárním cílem je vést učitele a školní metodiky prevence k tomu, aby více vytvářeli preventivní programy v rámci školy a preventivní programy nabízené jinými organizacemi a institucemi využívali spíše jako doplňkové k vlastním aktivitám školy.

Z výzkumného vzorku spolupracuje centrum se čtyřmi základními školami. SZÚ se sídlem v Jihlavě v tomto školním roce nespolupracuje s žádnou základní školou v Jihlavě, protože školní metodici prevence neprojevili zájem o preventivní programy. Respondent uvedl, že je to pravděpodobně především z důvodu finančních, protože programy jsou hrazeny (viz výše). DKO Jihlava v tomto školním roce nespolupracuje s žádnou z jihlavských základních škol, protože se nepodařilo získat grant na tyto pořady a tudíž nemohou být školám nabízeny. V loňském roce alespoň jeden program navštívilo 7 základních škol, z nichž 1 základní škola se účastnila všech tří programů, pokaždé s jinou třídou.

Otázka č. 3: „Jakou formou prevenci realizujete?“

Stejnou formou, a to formou přednášky, realizují prevenci strážníci Městské policie Jihlava a Policie ČR. U obou těchto institucí jsou témata zaměřena především na kriminalitu, závislost na drogách, závislost na tabákových výrobcích a alkoholu, internet a nebezpečí související s jeho užíváním a šikanu. Dále se strážníci obou těchto institucí snaží mezi žáky základních škol v Jihlavě šířit základní právní vědomí. CPP Vrakbar přistupuje k prevenci specifickým způsobem. Programy probíhají interaktivní formou, kdy jsou využívány především techniky zahrnující práci ve skupinkách, výtvarné uchopení problematiky, hraní rolí, prezentace, reflexe a diskuse. Tímto způsobem je prevence, podle zástupce CPP Vrakbar, žákům předkládána neobvyklým způsobem a je velmi účinná a atraktivní. Dále se snaží také spolupracovat se školou v rámci celistvého přístupu. Především se jedná o vzájemný kontakt se školními metodiky prevence, kterým je zdůrazňováno, že by měli na programy realizované CPP Vrakbar navazovat ve svých preventivních programech ve škole, aby došlo k vytvoření uceleného systému prevence. V případě, že se během preventivního programu vyskytne nějaká neobvyklá situace ve třídě nebo se projektuje konkrétní závažný problém, vždy pracovníci CPP Vrakbar kontaktují příslušnou školu a reflektují tyto skutečnosti řediteli školy, školnímu metodikovi prevence a třídnímu učiteli. Z odpovědi zástupce tohoto občanského sdružení vyplývá, že realizace prevence rizikového chování nezahrnuje pouze práci se žáky, ale ve velké míře také se školou. Další institucí podílející se na realizaci prevence na základních školách v Jihlavě je SZÚ se sídlem v Jihlavě. Zástupce odpověděl, že

jejich snahou je uskutečňovat prevenci prostřednictvím diskuse, ale příliš se to nedaří. Žáci spíše poslouchají a na závěr mají prostor k otázkám, který ale většinou nevyužijí. Respondent zdůraznil, že nabízí ještě formu interaktivní hry, která spočívá v zapojení všech žáků ve skupinách do úkolů, které mají na jednotlivých stanovištích a společně s moderátorem potom úkoly vyhodnocují, bodují a nejlepší družstvo vyhrává. Zástupce DKO Jihlava na otázku odpověděl, že besedy, které pro školy připravují, jsou zaměřeny vždy na nějaké téma a jsou prezentovány odborníkem z dané oblasti. Během těchto pořadů jsou promítána videa, odborník vše doprovází mluveným slovem a na závěr mají posluchači možnost diskutovat nad proběhlým programem.

Otázka č. 4: „Shromažďujete informace o spokojenosti žáků s vašimi programy (zpětné vazby, apod.)?“

Strážník Městské policie Jihlava na otázku odpověděl, že získává zpětnou vazbu u učitelů, ale nikoliv pravidelně a ne na všech základních školách v Jihlavě. Osoba pověřená prevencí na základních školách v Jihlavě z institutu Policie ČR nerealizuje žádné zpětné vazby u žáků, ani u učitelů nebo školních metodiků prevence. Nejdůsledněji získává a zpracovává zpětnou vazbu CPP Vrakbar. Respondent uvedl, že žáci mají na konci každého programu možnost písemně nebo ústně zhodnotit průběh programu, dále je předkládán učiteli, který je přítomen na programu, dotazník, ve kterém hodnotí program z pohledu vyučujícího. Žáci devátých ročníků mají prostor na závěr dlouhodobé a kontinuální práce od šesté třídy zhodnotit spolupráci s Vrakbarem. A v neposlední řadě získávají realizátoři prevence ústní zpětnou vazbu od ředitelů škol. SZÚ se sídlem v Jihlavě u běžných besed zpětnou vazbu na proběhlý program nerealizuje. Na zpětnou vazbu se zaměřuje u cyklu besed, které probíhají například v rámci nějakého projektu. Žáci i učitelé v takovém případě mají prostor pro vyjádření svého názoru na kvalitu a srozumitelnost programu prostřednictvím známek v dotazníku. Zástupce DKO Jihlava na tuto otázku odpověděl, že žádnou zpětnou vazbu nezískávají a ani to není možné s ohledem na to, že prevence probíhá formou pořadů, po kterých žáci odchází zpět do školy.

Otázka č. 5: „Myslíte si, jako jeden z realizátorů prevence na druhém stupni základních škol v Jihlavě, že je prevence rizikového chování u této cílové skupiny dostatečně zabezpečena?“

Čtyři respondenti z pěti odpověděli, že prevence dostatečná není. Pouze zástupce Policie ČR odpověděl, že si myslí, že prevence je dostatečně zajištěna. Jako důvody negativní odpovědi uváděli respondenti především nezodpovědný přístup základních škol k prevenci.

Otázka č. 6: „Jak dlouho působíte v oblasti specifické primární prevence?“

Městská policie Jihlava realizuje prevenci od roku 1995. Policie ČR působí v této oblasti už velmi dlouho, respondent sám se touto problematikou zabývá rok. CPP Vrakbar preventivně působí od doby svého vzniku, tj. listopad 1997. SZÚ se sídlem v Jihlavě nabízí preventivní programy již dvanáct let. DKO Jihlava funguje již 49. rokem a vždy se zde pořádaly výchovně vzdělávací akce pro děti a mládež. Pořady, které v současné době školám nabízí, fungují od roku 2000.

5 Diskuse

Výzkum bakalářské práce byl zaměřen na zmapování situace v oblasti primární prevence na druhém stupni základních škol v Jihlavě a na zjištění problémů s tím souvisejících. Cílem rozhovorů a skupinové diskuse u cílových skupin bylo shromáždit co nejvíce informací o této problematice a odpovědět na výzkumné otázky.

Cílové skupiny S1, S2 a S3 lze v rámci určitých problematik diskuse sloučit, neboť výzkum byl zaměřen tak, aby cílové skupiny poskytly informace o prevenci na druhém stupni základních škol ze své pozice, a tudíž tak dochází ke vzájemné konfrontaci.

První problematika, která byla zmapována ve výzkumu, se týkala konkrétních druhů rizikového chování, se kterými se školní metodici prevence základních škol v Jihlavě z výzkumného vzorku během své praxe setkávají. Jak vyplývá z výzkumu, nejčastěji se na druhém stupni objevuje šikana a drobné kriminální delikty. Jak uvádí Martínek (2009), je šikana stále častěji jeden z nejvýraznějších druhů rizikového chování, o čemž svědčí i poslední výzkum, ukazující, že šikanou prošlo na základní škole 41% dětí (20). Bohužel i sami školní metodici prevence přiznali, že šikana je velmi složitý problém, který se jen málokdy podaří vyřešit. Souhlasím s Martínkem (2009), že veřejnost před tímto negativním jevem zavírá oči a často ani pedagogičtí odborníci neví, jak tento problém řešit a především vyřešit (20). V současné době se na většině škol rozmáhá nový fenomén související s tradiční šikanou, a to kyberšikana. O tom svědčí i fakt, že u výzkumného vzorku je kyberšikana spolu s tabákovými výrobky druhým nejčastěji se vyskytujícím rizikovým chováním na druhém stupni základních škol v Jihlavě z výzkumného vzorku. Z výzkumu také vyplývá, že na tento jev a jeho prevenci je v současné době kladen velký důraz, protože se vyskytuje stále ve více případech. Většina školních metodiků prevence se shodla na tom, že toto téma je právě teď aktuální. Školní metodici prevence ale toto téma zařazují do systému prevence až na druhém stupni základní školy, což je podle mého názoru pozdě. Z vlastních zkušeností vím, že dnes se na internetu pohybují již děti mladšího školního věku a rizika spojená s užíváním internetu neznají buď vůbec, a nebo jen velmi okrajově. Nabídka CPP

Vrakbar sice obsahuje téma „Virtuální svět“, ale lze si ho zvolit také až pro žáky na druhém stupni základní školy. Stejně tak Městská policie Jihlava má toto téma připravené pro žáky druhého stupně. Podle mého názoru by témata kyberšikana a internet a rizika s ním spojená měla být zařazována do systému prevence už na prvním stupni. Kdyby se podařilo vytvořit program, která by byl pro věkovou skupinu prvního stupně základní školy zajímavý a poutavý a přiblížil jim hravou formou tuto problematiku, tak se domnívám, že nehrozí riziko v podobě nesrozumitelnosti tématu, přestože o jeho složitosti nelze pochybovat. Podle mého názoru by měla být věnována velká pozornost vzdělávání učitelů a vychovatelů v oblasti používání počítače a internetu. Právě oni mohou potom dětem předávat tyto informace a chránit je tak před riziky spojenými s používáním počítače a internetu.

Třetím nejčastěji se vyskytujícím jevem je záškoláctví. Sami školní metodici prevence přiznávají, že těchto případů by bylo daleko více, kdyby rodiče neobhajovali své děti a nepsali jim omluvenky na všechny absence. Často rodiče nechtějí tento problém řešit přes školu a raději napíší dítěti omluvenku i za cenu, že podávají lživé informace. Jak uvádí Šik (2004), projevuje se zákonitý fakt, že pokud se zvyšuje tlak na rodinu ze strany školy, narůstá soudržnost rodiny a ta si tak vytváří jakýsi obraný mechanismus proti „vnějšzímu nepříteli“. Rodiče tak často nelogicky reagují a obhajují své dítě proti objektivním výhradám učitele (40). V těchto případech je nutné, aby si rodiče uvědomili, že v rámci rodiny předávají dítěti různé sociální role a modely chování (40) a je proto nutné vést dítě k odpovědnosti za své činy a nést si také důsledky s tím související.

Další problematikou je stanovení kritérií pro tvorbu preventivních programů. Jedna z otázek u cílové skupiny S1 byla zaměřena obecně na kritéria, která jsou pro školní metodiky prevence důležitá při výběru preventivních programů. Z výzkumu vyplynulo, že pro školní metodiky prevence jsou rozhodujícími kritérii především věk žáků, třídní kolektiv a aktuální problémy vyskytující se ve třídě. Nikdo z výzkumného souboru se nezmínil o kritériích, která by měla být nastavena pro nestátní neziskové organizace nabízející preventivní programy. Lze tedy z výzkumu usoudit, že při výběru preventivních programů zohledňují cílovou skupinu, ale už nemají nastavena jasná

kritéria pro výběr vhodných realizátorů preventivních programů. Programy primární prevence mimo jiné nabízí také „scientologická církev“, která prezentuje prevenci proti drogové závislosti heslem: „Řekni ne drogám, řekni ano životu“. Jak uvádí Radimecký (2006), tato sekta ve svých preventivních programech uvádí lživé a klamné informace (36). Myslím si, že v závislosti na této skutečnosti by měli být školní metodici prevence více obezřetní při spolupráci s různými nestátními neziskovými organizacemi a klást důraz na kritéria, která musí splňovat. Podobně vyjadřuje názor i Počarovský z pražského občanského sdružení Prev-centrum, který tvrdí, že je třeba se o nestátních neziskových organizacích, provozujících preventivní programy, dobře informovat, neboť s programy se pokoušejí přicházet i různé sekty (6).

První výzkumná otázka nastiňuje další okruh, kterému jsem se ve výzkumu věnovala. Jedná se o způsob, jakým je prevence na základních školách realizována. Všichni školní metodici prevence mají zpracovaný Minimální preventivní program, který obsahuje především seznam organizací a institucí, se kterými spolupracují v oblasti prevence rizikového chování. Dále do tohoto programu zahrnují i prevenci realizovanou ze zdrojů školy. Pro získání co nejvíce informací jsem se zajímala o způsob, jakým prezentují prevenci v rámci výuky. Na tuto otázku jsem navazovala u druhé cílové skupiny, kterou tvořili žáci devátých tříd všech základních škol z výzkumného vzorku. Zde jsem pokládala otázku zaměřenou na posouzení atraktivity preventivních programů. Žáci většiny devátých tříd základních škol z výzkumného vzorku nepovažují prevenci v rámci hodin občanské a rodinné výchovy za příliš atraktivní. Důvodem je především forma, kterou jsou jim informace o rizikovém chování prezentovány. Přednášení o konkrétním rizikovém chování je pro žáky nudné a z prezentovaných informací si nic nezapamatují. Uvítali by, kdyby vyučovací hodiny těchto předmětů probíhaly aktivně, více se zapojili a nebyli pouze pasivními posluchači. Tomuto faktu nahrává situace na dvou základních školách, kde prevence ve výuce probíhá interaktivní formou a žáci devátých tříd na těchto dvou základních školách jsou s průběhem hodin spokojeni. Jak uvádí Mertlová (2009), prevence formou informativní besedy a přednášky je z hlediska dlouhodobého působení neefektivní (21). Podle Učebního textu ke specializačnímu studiu pro školní metodiky prevence vydaného

Centrem adiktologie Psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty a VFN Univerzity Karlovy v Praze jsou účinné interaktivní preventivní programy, které pomáhají dětem a mládeži čelit sociálnímu tlaku a zvyšují jejich schopnost činit informovaná a odpovědná rozhodnutí. Naopak za neúčinné považují programy založené na zastrašování, citovém působení nebo jednorázové programy, které jsou pouze prostým sdělováním informací a potlačují diskuse (19). Když srovnám reakce žáků a tento model, tak se shodují v tom, že účinný program je ten, který je prezentován interaktivní formou. Žáky takové programy baví a jsou pro ně přínosem. Naopak pouze prosté sdělování informací je podle žáků naprosto zbytečné a sami hodnotí takovéto programy za neúčinné.

Velmi podobná je forma realizování preventivních programů i u dotazovaných organizací a institucí. A opět se shoduje i reakce žáků na dané formy programů. Tři z pěti organizací a institucí realizují své programy formou přednášky. Tato forma nevyhovuje žákům a podle reakcí školních metodiků prevence ani jim, ale přesto tyto programy do Minimálního preventivního programu zařazují, protože jiná nabídka přímo z Jihlavy není. Jediný, kdo se snaží s žáky pracovat interaktivní formou, je Centrum primární prevence Vrakbar. Na toto centrum jsem zaznamenala pouze jednu negativní reakci, ale jinak jsou školy s programy v centru spokojeni. Centrum primární prevence Vrakbar jsem si zvolila jako výběrovou praxi v zimním semestru ve třetím ročníku, abych získala přesný náhled na situaci v oblasti prevence rizikového chování na druhém stupni základních škol v Jihlavě a především zkušenost s těmito programy. V této organizaci jsem strávila pouze čtrnáct dnů, ale měla jsem možnost účastnit se všech preventivních programů, které za tu dobu v centru probíhaly. Interaktivní forma, která je použita při preventivních programech, je velmi zajímavá a nabízí žákům netradiční konfrontaci s prevencí jako takovou. Za velmi pozitivní považují práci s celým kolektivem třídy, kdy cílem programů není jen preventivně působit proti určitému rizikovému chování, ale také podpořit vzájemnou kooperaci mezi žáky.

Jiný přístup k prevenci volí Dům kultury a odborů Jihlava, který zve základní školy na pořady, které jsou doprovázeny mluveným slovem odborníka v dané oblasti, ale také videi a obrázky. Ani tyto programy žáci nehodnotí příliš kladně. Výše uvedené informace demonstruje ve své knize Helms (1995), který procentuelně znázornil

jednotlivé formy učení. V případě čtení si dítě pamatuje informace zhruba v 10%, sluchovým vnímáním 20%, zrakovým vnímáním 30%, reprodukováním vlastními slovy 70% a vlastní zkušeností 90% (8). Z těchto informací tedy plyne, že nejvíce si dítě zapamatuje informace reprodukované vlastními slovy a informace získané vlastní zkušeností. Interaktivní formy preventivních programů jsou založeny především na aktivním zapojení žáka a tudíž jsou tyto dvě složky velmi progresivně aplikovány.

Myslím si, že je velmi těžké zvolit vhodnou podobu programů tak, aby žáky zaujal a předal jim nové informace. Přednášení jako jedna z forem preventivních programů není, podle mého názoru, příliš vhodná, protože se velmi podobá vyučování ve škole a žáci tento způsob, především z tohoto důvodu, odmítají. Z výše uvedených skutečností plyne odpověď na výzkumnou otázku číslo 1: **„Jakou formou je žákům prevence prezentována?“**

S vhodnou podobou preventivních programů souvisí i reakce žáků na otázky týkající se důležitosti prevence. Z výzkumu vyplývá, že většina žáků z výzkumného souboru považuje prevenci za důležitou pro správný vývoj společnosti. Více rozdílné odpovědi už byly u otázky důležitosti pro každého z nich. Převažoval názor, že prevenci ve svém životě nepovažují za příliš důležitou, ale určitě ne za zbytečnou. Objevilo se i několik naprosto negativních postojů k prevenci. Všechny tyto reakce jsou podle mého názoru důsledkem toho, že žáci ještě neabsolvovali program, který by je zaujal a z kterého by si odnesli nové informace a podněty. Výzkum byl tedy zaměřen i na vydefinování preventivního programu, který by žáky druhého stupně základních škol v Jihlavě z výzkumného vzorku zaujal a který by považovali za efektivní.

Učební text ke specializačnímu studiu pro školní metodiky prevence vydaný Centrem adiktologie Psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty a VFN Univerzity Karlovy v Praze považuje za neúčinný program založený na zastrasování (19). Konkrétním příkladem takového projektu může být přímý kontakt s osobou postiženou rizikovým chováním. K těmto setkáním na základních školách v Jihlavě z výzkumného vzorku nedochází a ani ho žádná z organizací nebo institucí působících v Jihlavě nenabízí. Z diskuse se žáky devátých tříd základních škol v Jihlavě z výzkumného vzorku ale plyne, že oni sami by velmi uvítali, kdyby si mohli vyslechnout výpověď

osoby, která má s určitým negativním jevem zkušenost a sami považují tento způsob preventivního působení za velmi efektivní. Osobně si myslím, že takto prezentovaná prevence rizikového chování má určitě svá pozitiva, ale i negativa. Tato setkání by neměla být uskutečňována za účelem zastrašení žáků, jak mohou dopadnout, ale měla by mít charakter sdělení zkušeností ústy člověka, který si konkrétním nežádoucím jevem prošel a vyslechnutí důsledků, které mohou nastat. Negativum, které v této spolupráci může nastat, je fakt, že žáky takovýto program přitahuje především ze zvědavosti. Velká část žáků druhého stupně základních škol si, podle mého názoru, klade otázku: „Jak vypadá člověk, který má dlouholeté zkušenosti například se závislostí na drogách a s léčbou?“ Zůstává tedy otázkou, jestli tento způsob prevence rizikového chování začlenit do systému školy či nikoliv. A jestli ano, tak jak předejít rizikům, která jsou s tím spojena.

Tuto část výzkumu bych shrnula do odpovědi na výzkumnou otázku č. 5: **„Jaký je názor žáků druhého stupně na prevenci rizikového chování?“** Především je pro ně atraktivnější prevence realizovaná jinými osobami než učiteli. Souvisí s tím i přístup a forma prevence ve vyučovacích hodinách, která není příliš vhodná. Prevenci žáci chápou jako součást vzdělávání na základní škole a přistupují k ní jako k součásti vzdělávacího plánu. Uvítali by takový program, který pro ně bude mít výstražný efekt.

Další skutečnost, na kterou jsem narazila během výzkumu a která může plynout z nevhodné koncepce preventivních programů, je neznalost pojmu rizikové chování u žáků druhého stupně základních škol v Jihlavě z výzkumného souboru. Pojem rizikové chování neznají, ale po vysvětlení už jsou schopni vyjmenovat konkrétní jevy, které do této skupiny patří. Můj názor a zároveň odpověď na výzkumnou otázku č. 4: **„Mají žáci na druhém stupni základních škol v Jihlavě znalosti o rizikovém chování?“** je, že žákům je rizikové chování prezentováno jedno po druhém, ale už chybí vzájemné propojení a vytvoření tak ucelené představy o pojmu rizikové chování.

Pojem prevence žáci velmi dobře znají a jsou schopni ho vysvětlit. Znají nejenom prevenci v rámci rizikového chování, ale například i prevenci ve zdravotnictví – očkování. Pro získání co nejvíce informací jsem zjišťovala, co by mezi prevencí zařadili. Bylo velmi zajímavé, že velká část respondentů na jedno z prvních míst

zařadila své rodiče. Děti si uvědomují, že rodiče jim předávají základní vzorce chování. Jak uvádí Šik (2004), ústřední rolí rodiny zůstává ochrana a výchova dětí. Fungující rodina má, podle něj, zásadní význam pro psychický i tělesný vývoj dítěte. Dále uvádí, že citově zanedbávané děti mají větší sklon k asociálnímu a anetickému chování v dospívání a s ním spojené trestné činnosti (39). Cíleně jsem se zeptala cílové skupiny S2 i na volnočasové aktivity, abych okrajově zjistila, zda mají informace o nespecifické prevenci. Bohužel tato část výzkumu ukázala, že o nespecifické prevenci nemají žáci žádné informace a kroužky ve volném čase nepovažují za druh prevence. Sekundárně s tímto ukazatelem jsem zjistila skutečnost, že žáci devátých tříd navštěvují volnočasové aktivity nabízené různými zájmovými spolky velmi zřídka a většinu svého času po škole tráví doma u počítače nebo venku s kamarády. Je na místě se nad touto problematikou zamyslet a hledat případná řešení. Z vlastní zkušenosti vím, že v devadesátých letech dvacátého století navštěvovalo zájmové kroužky velké množství dětí. Příkladem za všechny může být organizace Skaut, jejímž členem jsem od dětství i já. V devadesátých letech jsme tvořili kolektiv zhruba 30 dětí, zatímco v současné době je zájem velmi malý. Je velmi obtížné hledat cestu k dětem a k jejich rodičům s nabídkou zájmových kroužků. A přitom, jak uvádí Počarovský z pražského centra primární prevence Prev-centrum, pestrá škála volnočasových aktivit je nutná, aby děti měly alternativu k trávení volného času na ulici (6). Skupiny dětí, které nenavštěvují zájmové aktivity, jsou více ohroženy rizikovým chováním, protože, jak uvádí Martínek (2009), mají zvýšenou inklinaci k účasti v různých patologických skupinách, kde tráví svůj volný čas (20). K řešení této situace může přispět například přizpůsobování nabídky zájmových činností současným trendům ve společnosti tak, aby byly pro žáky atraktivní.

Z odpovědí žáků druhého stupně základních škol v Jihlavě z výzkumného vzorku dále plyne, že žáci se nepodílejí na přímé realizaci prevence například pro své vrstevníky nebo mladší ročníky. S realizací programů žáci nemají téměř žádnou zkušenost, což je podle mého názoru velká škoda. Myslím si, že žáci by se měli aktivně zapojovat do prevence i tím, že ji sami budou realizovat. Ať už se jedná o různé nástěnky, portfolia, divadelní představení apod. Stejný názor zastává i Nešpor,

Provazníková (1999), když tvrdí, že pro zorganizování preventivního programu ve škole je nutné využívat spolupráci dětí a dospívajících, kteří žijí relativně zdravě, a zorganizovat program za aktivní účasti předem připravených vrstevníků (33).

Co se týče účasti na nějakém preventivním programu, tak si žáci vzpomněli pouze na několik málo programů, kterými za devět let na základní škole prošli. Většinou to byla Městská policie Jihlava a Policie ČR. Domnívám se, že žákům tyto programy utkvěly v paměti především proto, že na ně působil ještě jiný prvek než preventivní program, a to uniforma strážníků a přirozená autorita, s kterou je žáci přijímají. O tomto závěru svědčí i skutečnost, že někteří z respondentů z výzkumného vzorku vyjádřili svůj negativní pocit z programu, především nudu, která celý program podle nich provázela, což znamená, že si žáci pamatují programy z jiných důvodů. Jeden z nich byl zmíněn výše, další může být fakt, že programy od zástupců těchto dvou institucí probíhají opakovaně každý rok.

Z výsledků plyne, že na jihlavských základních školách působí dvě organizace a tři instituce se sídlem v Jihlavě, které nabízejí preventivní programy. Jak bylo uvedeno výše, jedná se o Policii ČR, Městskou policii Jihlava, Centrum primární prevence Vrakbar, Státní zdravotní ústav se sídlem v Jihlavě a Dům kultury a odborů Jihlava. Nabízí se tedy otázka, zda je dostatečná nabídka preventivních programů. Stejnou otázku jsem si položila i v rámci výzkumné otázky č. 2: „**Působí v Jihlavě dostatek organizací a institucí nabízejících preventivní programy?**“ Všechny základní školy v Jihlavě z výzkumného souboru využívají nabídky alespoň jedné z organizací a institucí se sídlem v Jihlavě. Nabídky, které jim chodí z různých míst České republiky, využívají spíše výjimečně a pouze dvě školy z výzkumného souboru. Metodici prevence na základních školách se shodli na tom, že v Jihlavě velmi kladně hodnotí působení Centra primární prevence Vrakbar, ale vzhledem k jeho omezené kapacitě by uvítali, kdyby v Jihlavě vznikla ještě nějaká jiná nestátní nezisková organizace s podobným programem. Stejný názor sdílím i já, protože během praxe v tomto občanském sdružení jsem došla k závěru, že poptávka základních škol na programy Centra primární prevence Vrakbar je vysoká a centrum není schopno z kapacitních důvodů vyhovět všem školám. Myslím si, že kdyby vznikla ještě jiná nestátní nezisková organizace,

kteřá by byla s Centrem primární prevence Vrakbar úzce propojena, byly by vzájemnou spoluprací schopny vytvořit kapacitu alespoň pro většinu základních škol v bývalém okrese Jihlava, kde Centrum primární prevence Vrakbar působí.

Další problematika, na kterou jsem se zaměřila u cílových skupiny S1 a S3, je podle mého názoru velmi podstatná. Jedná se o způsob, jakým je realizována zpětná vazba na preventivní programy.

Na prvním místě se jedná o zpětnou vazbu realizovanou školními metodiky prevence nebo vyučujícími hodin rodinné a občanské výchovy u žáků. Tuto zpětnou vazbu realizují všichni oslovení respondenti z cílové skupiny S1, ale už bohužel na všech základních školách v Jihlavě z výzkumného vzorku chybí návaznost na tyto informace. To znamená, že s informacemi, získanými od žáků prostřednictvím zpětné vazby, už není dále pracováno a nezohledňují se při výběru dalších preventivních programů. Smutnou skutečností na základních školách v Jihlavě z výzkumného vzorku je fakt, že školy nenavazují na proběhlé programy v hodinách občanské nebo rodinné výchovy a tudíž tak nedochází k propojení dvou základních subjektů primární prevence – základní školy a organizace nebo instituce primární prevence.

Dostávám se k druhé zpětné vazbě realizované zástupci organizací nebo institucí primární prevence u žáků. Preventivní programy, které žákům prezentují tito zástupci, by měly být zakončeny cílenou zpětnou vazbou, která by měla mimo jiné sloužit ke zkvalitnění preventivních programů. Situace v této oblasti je podle mého názoru žalostná, protože zpětnou vazbu realizuje pouze Centrum primární prevence Vrakbar, které má tento systém velmi precizně vypracovaný. Domnívám se, že cílená zpětná vazba je jedna z podstatných podmínek pro realizování vhodných a úspěšných programů. Jak uvádí Reitmayerová, Broumová (2007), zpětná vazba je důležitá nejen pro uvědomění si, ale také zpracování a aplikování na situace v budoucích, typově podobných případech. Zpětná vazba pomáhá člověku nahlédnout do sebe samého a lépe porozumět chování lidí, se kterými přichází do kontaktu a napomáhá měnit jeho chování směrem, který lépe vyhovuje cílové skupině (37). Je logické, že pokud nemáme žádnou zpětnou reakci na proběhlý program, tak nikdy nelze říci, že program probíhá dobře

nebo špatně. Subjektivní hodnocení samotného realizátora preventivního programu je velmi zkreslené a naprosto neúčelné.

V ideálním případě by tedy na závěr každého preventivního programu měla být zrealizována cílená zpětná vazba zástupci organizace nebo instituce u cílové skupiny. Následně by měli školní metodici prevence diskutovat se žáky nad proběhlým programem a získat tak zpětnou vazbu například pro účely plánování vhodného minimálního preventivního programu pro příští ročníky. Myslím si, že prevence by měla fungovat komplexně a měl by být vytvořený jednotný systém, jehož součástí budou jednak organizace a instituce nabízející preventivní programy, ale také prevence v rámci základní školy. A pro vytvoření takto uceleného systému je nutné znát požadavky žáků jako cílové skupiny, aby mohl být vytvořen program, který bude pro žáky atraktivní a efektivní. Stejný názor sdílí i Počarovský z pražského občanského sdružení Prev-Centrum, který tvrdí, že pro úspěšnou prevenci na základní škole je nutné, aby školní metodik prevence zmapoval situaci na škole, co všechno v ní funguje, co děti v oblasti primární prevence již absolvovaly a jaký to na ně mělo vliv (6).

Zde se dostávám k problému, který lze pojmenovat jako „pracovní zaneprázdněnost školních metodiků prevence“. Podle vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních patří mezi základní činnosti školního metodika prevence metodické a koordinační činnosti, poradenské činnosti a informační činnosti (28). Praxe ale ukazuje, že situace je naprosto odlišná tomu, co stanovuje vyhláška. Hlavní problém tkví v tom, že školní metodici prevence jsou zaměstnaní ještě jako učitelé minimálně jednoho, ale většinou dvou předmětů, a tudíž na funkci metodika prevence nemají příliš mnoho času. Tuto mojí domněnku mi potvrdilo několik z nich, protože uváděli, že často ani nemají čas řešit aktuální problém ve třídě a řeší ho až po skončení vyučování, kdy už uplynula dlouhá doba od incidentu, a tudíž dochází ke zkreslení situace. Školní metodici prevence na základních školách v Jihlavě ze zkoumaného vzorku nejsou schopni z časových důvodů pokrýt všechny úkoly, které jim ukládá vyhláška č. 72/2005 Sb. Role školních metodiků prevence je tedy nejenom vytvářet systém prevence na základních školách, vyhledávat rizikové skupiny, spolupracovat se všemi třídními učiteli, vzdělávat se, ale také

vyučovat předměty své aprobace jako kterýkoliv z jejich kolegů. Na všech základních školách v Jihlavě z výzkumného vzorku ještě vedle školních metodiků prevence působí výchovný poradce. Standardní činnosti výchovného poradce jsou uvedeny též ve vyhlášce č. 72/2005 Sb. a patří mezi ně především poradenská činnost v oblasti výběru budoucího povolání v rámci tzv. kariérního poradenství (28). Nevztahují se na ně tedy povinnosti související s prevencí rizikového chování, přestože tato činnost je jim často laickou veřejností připisována. Přesto si myslím, že školní metodik prevence a výchovný poradce by měli vzájemně spolupracovat a vytvářet tak efektivní prevenci na základní škole.

Když se tedy vrátím k problematice realizování zpětné vazby školními metodiky prevence, tak je opravdu téměř nemožné začlenit mezi všechny činnosti ještě získávání názorů žáků na preventivní programy. Možné řešení této situace tkví ve vytvoření zvláštního pracovního místa školního metodika prevence. Povinností osoby v této funkci by byly pouze činnosti uvedené ve vyhlášce č. 72/2005 Sb. (viz výše). Bohužel toto řešení naráží na problematiku financí, protože, podle mého názoru, není většina škol schopna z finančních důvodů toto pracovní místo vytvořit. V rámci výše uvedených informací lze odpovědět na výzkumnou otázku č. 3: „**Jaká je role metodiků prevence?**“

Ve výzkumu jsem se dále věnovala problematice spolupráce základních škol v Jihlavě s organizacemi a institucemi prevence z výzkumného vzorku cílové skupiny S3.

Základní otázkou je, jakým způsobem jsou školám preventivní programy od organizací a institucí prevence v Jihlavě nabízeny. Většina organizací a institucí z výzkumného souboru nabízí své preventivní programy školám prostřednictvím letáků doručených e-mailem. Pouze zástupce Městské policie Jihlava a zástupci Centra primární prevence Vrakbar trvají na osobním setkání. Myslím si, že letáky jsou vhodná forma, ale měly by být prezentovány zástupci při přímém setkání s řediteli škol a školními metodiky prevence. Z letáků nelze vyčíst, co všechno program obsahuje, jakým způsobem bude probíhat apod. Sami ředitelé základních škol a školní metodici prevence by měli upřednostňovat osobní setkání se zástupci těchto institucí a

organizací, aby si byli jisti, že program bude skutečně vhodný pro žáky a bude účelný. Myslím si, že zde je základní kámen úrazu i v otázce komplexního přístupu k prevenci. Instituce a organizace nabízející preventivní programy by měly svými aktivitami pouze doplňovat aktivity v rámci školy a ne zastupovat preventivní úlohu školy. Tento úkol ale nelze naplnit v případě komunikace přes internet. Můj názor je podpořen cílem Centra primární prevence Vrakbar, kterým je zajistit návaznost programů primární prevence na minimální preventivní program a vzdělávací plán školy prostřednictvím spolupráce při realizaci programů se školou (3). Zde se také dotýkám otázky vzájemné spolupráce mezi subjekty realizujícími prevenci v Jihlavě, ale této problematice se budu věnovat až dále.

Důležitým faktorem pro základní školy v Jihlavě z výzkumného vzorku při plánování prevence je financování. Z celkového počtu pěti organizací a institucí nabízí preventivní programy pro školy zdarma pouze dvě. Ostatní požadují finanční spolupráci školy. Tato skutečnost je hlavním důvodem toho, že všechny organizace a instituce nespolupracují se všemi školami. U otázky na počet škol, se kterými zástupci organizací a institucí v Jihlavě spolupracují, se vyskytl rozpor v odpovědi. Zástupce Policie ČR odpověděl, že spolupracují se všemi základními školami v Jihlavě. Z výzkumného vzorku u první cílové skupiny ale jmenovali spolupráci s Policií ČR pouze dva školní metodici prevence. Nabízí se tedy otázka, z jakého důvodu k tomuto rozporu došlo. Městská policie Jihlava je jediná instituce, která spolupracuje skutečně se všemi základními školami v Jihlavě. S odpovědí školních metodiků prevence koreluje i odpověď zástupce Státního zdravotního ústavu v Jihlavě, který už druhým rokem nespolupracuje s žádnou základní školou. Důvod této skutečnosti lze odvodit z odpovědí respondentů z první cílové skupiny, kdy se objevil názor, že preventivní programy Státního zdravotního ústavu se sídlem v Jihlavě jsou pro žáky nezajímavé, probíhají pouze formou přednášky a žákům nepředávají žádné nové informace. Školní metodici prevence proto jejich nabídku nevyužívají. Dalším důvodem může být skutečnost, že školy se musí finančně podílet. Dům kultury a odborů Jihlava pro tento školní rok nenabízí žádné preventivní pořady pro školy z důvodů financí, ale vzájemný kontakt se školami udržuje a spolupráce probíhá i nadále.

Nyní podrobněji k problematice financování preventivních programů. Bohužel je tato složka velmi nedostatečně finančně zabezpečena, o čemž svědčí i fakt, že z důvodů financí nemůže Dům kultury a odborů nabízet výše zmiňované programy a Centrum primární prevence Vrakbar nemůže z finančních, ale i kapacitních důvodů, zabezpečit prevenci pro všechny základní školy v Jihlavě. Nutno podotknout, že toto centrum nepracuje pouze s jihlavskými základními školami, ale i se školami, které se nacházejí ve vesnicích a městysích v blízkosti Jihlavy. Celkový počet škol, které by tak mělo toto občanské sdružení obsáhnout, je 47, což je naprosto nereálné, aby toto zvládlo jedno centrum prevence. Když se vrátím zpět k jihlavským základním školám, tak ani na jejich počet není centrum kapacitně ani finančně vybaveno. Z výše uvedených informací plyne odpověď na výzkumnou otázku č. 6: **„Využívají základní školy v Jihlavě nabízené preventivní programy?“**

Na závěr diskuse bych ráda odpověděla na výzkumnou otázku č. 7: **„Spolupracují navzájem subjekty realizující preventivní programy na základních školách v Jihlavě?“** Odpověď lze odvodit z rozhovorů s cílovou skupinou S1 a cílovou skupinou S3. Shodují se v tom, že spolupráce mezi všemi subjekty realizujícími prevenci na základních školách v Jihlavě není vůbec žádná. Pokud není zajištěna tato podmínka, nemůže probíhat prevence komplexně a dochází tak k roztržitému nejenom těchto subjektů, ale i informací, které žákům předávají. Podle mého názoru by měl být jasně stanoven určitý postup a strategie, podle které bude probíhat prevence na všech základních školách v Jihlavě. Do této strategie by bylo nutné zahrnout nejenom organizace a instituce nabízející základním školám preventivní programy, ale i prevence v rámci výuky ve škole. Je nutné, aby tyto dva přístupy byly navzájem provázané a doplňovaly se. Mohou tak poskytnout žákům ucelený systém preventivních programů, který by fungoval na všech základních školách stejně. Jak uvádí Nešpor (1998, in Hradečná), prevence založená ve společnosti jako spolupráce různých složek společnosti je velmi účinná (10). Důležitá je tedy nejenom spolupráce organizací a institucí realizujících prevenci a základních škol, ale také dalších složek společnosti, jako jsou například Domy dětí a mládeže nebo Základní školy umění. Vytvořením této pomyslné „sítě“ by prevence působila komplexně a účinně.

6 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo především získat co nejvíce informací o tom, jakým způsobem je realizována prevence na druhém stupni základních škol v Jihlavě a odhalit problémy s tím související. Dílčími cíli bylo potom zjistit, jaké preventivní programy existují a jakým způsobem jsou na druhém stupni základních škol v Jihlavě realizovány, zjistit postoj žáků druhého stupně základních škol v Jihlavě k rizikovému chování a prevenci, a zda jsou preventivní programy pro tuto cílovou skupinu atraktivní, a nakonec zjistit, zda je v Jihlavě vytvořen komplexní systém preventivních programů.

Ve výzkumné části jsem zmapovala prostřednictvím kvalitativního výzkumu techniky polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými a polootevřenými otázkami a technikou skupinové diskuse situaci v oblasti prevence rizikového chování na druhém stupni základních škol v Jihlavě. Před počátkem výzkumu jsem si stanovila výzkumné otázky, na které jsem v diskusi s pomocí výsledků výzkumu a teorie odpovídala. Odpověď na první výzkumnou otázku u první i třetí cílové skupiny je naprosto shodná. Převažuje prevence realizovaná formou přednášky, která není příliš kladně hodnocena na rozdíl od interaktivní formy, která se vyskytuje pouze zřídka. Odpověď na druhou výzkumnou otázku zní, že v Jihlavě je nedostatek především nestátních neziskových organizací, které by nabízely programy primární prevence pro základní školy. Odpověď na třetí výzkumnou otázku zní, že školní metodici prevence jsou velmi pracovně vytíženi, neboť kromě této funkce zastávají ještě funkci řadového vyučujícího minimálně jednoho, ale zpravidla dvou předmětů. Důsledkem této situace je nedostatek času na plánování preventivních programů. Na čtvrtou výzkumnou otázku vyplývá odpověď ze skupinové diskuse, kdy žáci mají přehled, co do skupiny rizikového chování zařadit, ale tento pojem přímo neznají na rozdíl od pojmu prevence, který znají velmi dobře. Plyne z toho skutečnost, že nemají ucelený přehled o této problematice. Odpověď na výzkumnou otázku zní, že žáci prevenci považují za důležitou pro správný vývoj společnosti, ale už nikoliv pro sebe sama. Odpověď zahrnovala i skutečnost, že žáci dávají přednost programům, které jsou realizovány jinými osobami než učiteli. Odpověď na šestou výzkumnou otázku zní, že nabízené preventivní programy školy

využívají, ale ne všechny. Spíše využívají programy, které jsou zdarma, než ty, na kterých se musí finančně podílet. Souvisí to s nedostatkem financí pro oblast primární prevence. Na poslední výzkumnou otázku plyne odpověď z celého výzkumu, ze všech cílových skupin. Spolupráce mezi jednotlivými subjekty realizujícími preventivní programy na základních školách v Jihlavě není žádná, a tudíž neprobíhá prevence komplexně.

Problémů v této oblasti se vyskytuje několik. Jedním z nich je problém nedostatečného financování oblasti prevence a následně na to navazující nedostatek nestátních neziskových organizací nabízejících preventivní programy v Jihlavě. Přestože v Jihlavě funguje pouze jedno občanské sdružení, jehož program je zaměřen pouze na prevenci rizikového chování a na práci s rizikovou mládeží, tak se potýká s nedostatkem finančních prostředků. Toto Centrum primární prevence Vrakbar spadá pod Oblastní charitu Jihlava, která získává finanční prostředky z krajského rozpočtu. Bohužel v loňském roce byli nuceni snižovat kapacitu, takže museli odmítnout další školy, které měly o jejich programy zájem. Řešením tohoto problému by bylo především vytvoření další nestátní neziskové organizace, která by se zaměřovala na prevenci na základních školách a spolupracovala se současným centrem, mělo stanovené stejné cíle a priority. Bohužel opět narážíme na finanční stránku, kdy i zástupce pro odbor školství, mládeže a sportu kraje Vysočina tvrdí, že finančních prostředků na tuto oblast je opravdu nedostatek i ze státního rozpočtu.

Další problém, který by bylo potřeba řešit, je pracovní vytížení školních metodiků prevence. K funkci školního metodika prevence jsou ještě zaměstnáni na plný úvazek jako učitelé, a tudíž jim na přípravu a realizaci preventivních programů a řešení výskytu rizikového chování ve škole nezbyvá příliš mnoho času. Myslím si, že by bylo vhodné, aby osoba zastávající funkci školního metodika prevence měla na starosti pouze prevenci, a nikoliv vyučování. V takovém případě by, podle mého názoru, vznikaly propracovanější a kvalitnější minimální preventivní programy a prevence by na školách probíhala intenzivněji a kvalitněji.

Podle mého názoru klíčovým problémem je nespolupráce mezi subjekty preventivních programů v Jihlavě. Jestliže nedochází ke vzájemné kooperaci všech

subjektů, to znamená nejenom organizací a institucí realizujících preventivní programy, ale i se školními metodiky prevence a řediteli škol, nelze vytvořit jednotný systém prevence. Podle mého názoru by bylo vhodné, aby pro jihlavské základní školy existoval jednotný systém primární prevence. Základem pro vytvoření takto jednotné koncepce je ale nutná spolupráce, jak bylo řečeno výše. Bohužel zmíněná spolupráce není vůbec žádná a naopak z výzkumu soudím, že mezi subjekty primární prevence probíhá jakási nevraživost nebo snad konkurenční boj. Je nutné si uvědomit, že prevence je pro společnost velmi důležitá a je nutné působit na děti od útlého věku. Vzhledem k tomu, že ve škole tráví mnohdy více času než s rodiči doma, je škola primárním subjektem, který by měl žákům předávat základní vzorce chování a jednání, které jsou velmi důležité pro snižování výskytu rizikového chování nejenom v období pubescence a adolescence, ale i v dospělosti. Toto by si měly uvědomit i organizace a instituce v této oblasti působící a vytvořit společně systém, který bude splňovat uvedené cíle a bude efektivní.

Výsledky práce mohou být využity pro potřeby školních metodiků prevence, ale i zástupce organizací a institucí realizujících preventivní programy v Jihlavě, aby si vytvořili představu, jakým způsobem v Jihlavě funguje síť primární prevence. Mohou z práce čerpat i srovnání s jinými základními školami nebo jinými subjekty prevence. Zároveň by výsledky práce mohli využít vedoucí odboru školství, kultury a tělovýchovy Magistrátu Jihlava a zástupce Krajského úřadu kraje Vysočina na úseku protidrogové prevence odboru školství, mládeže a sportu pro získání uceleného přehledu o systému realizování preventivních programů na druhém stupni základních škol v Jihlavě z výzkumného vzorku.

7. Seznam použitých zdrojů

1. BLAHA, T. *Škola podporující zdraví* [online]. 17.12.2007 [cit.2009-12-28]. Dostupné z: <<http://www.szu.cz/tema/podpora-zdravi/skola-podporujici-zdravi>>.
2. CENTRUM PREVENCE RIZIKOVÉ KOMUNIKACE PDF UP V OLOMOUCI. *Co je kyberšikana?* [online]. 22.5.2009 [cit.2009-12-28]. Dostupné z: <www.cms.e-bezpeci.cz>.
3. CENTRUM PRIMÁRNÍ PREVENCE VRAKBAR. *Prevence* [online]. [cit.2009-12-18]. Dostupné z: <www.vrakbar.ic.cz>.
4. DAŇKOVÁ, Š. *Analýza: Mezinárodní klasifikace nemocí a její aktualizace* [online]. 30.7.2009 [cit. 2010-2-23]. Dostupné z: <www.uzis.cz>.
5. DŮM KULTURY A ODBORŮ JIHLAVA. *Pořady pro školy* [online]. [cit.2009-12-28]. Dostupné z: <www.dko.cz>.
6. DVOŘÁK, V. *Drogy: děti bychom neměli strašit, ale vyváženě informovat.* [online]. [cit.2010-03-22]. Dostupné z: <www.primarniprevence.cz>.
7. FISCHER, S. - ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 218 str. ISBN 978-80-247-2781-3.
8. HELMS, W. *Lépe motivovat – méně se rozčilovat*. Praha: Portál, 1995. 103 str. ISBN 80-7178-087-1.
9. HORT, V. kol. *Dětská a adolescentní psychiatria*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 496 str. ISBN 80-7178-472-9.
10. HRADEČNÁ, M. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. 1. vyd. – dotisk. Praha: Karolinum, PF UK, 1998. 89 str. ISBN 80-7184-015-7.
11. JEDLIČKA, R. - KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. 178 str. ISBN 80-7184-555-8.
12. KAŠPAROVÁ, B. *Záškoláctví* [online]. 2009 [cit. 2009-11-20]. Dostupné z: <http://www.zachranny-kruh.cz/rizikove_chovani/zaskolactvi.html>.

13. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 256 str. ISBN 80-7178-513-X.
14. KRAJ VYSOČINA. *Strategie protidrogové politiky kraje Vysočina na léta 2006-2010* [online]. 8.1.2007 [cit. 2010-02-23]. Dostupné z: <www.kr-vysocina.cz>.
15. KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 152 str. ISBN 80-7178-945-3.
16. LOVASOVÁ, L. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 str. ISBN 80-86991-65-2.
17. MACHOVÁ, J. a kol. *Výchova ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 291 str. ISBN 978-80-247-2715-8.
18. MATOUŠEK, O. *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 176 str. ISBN 80-7178-121-5.
19. MARTANOVÁ, V. et al. *Učební texty ke specializačnímu studiu pro školní metodiky prevence*. 1. vyd. Praha: Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky 1. lékařská fakulta a VFN Univerzita Karlova Praha, 2007. ISBN 978-80-254-0525-3.
20. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 152 str. ISBN 978-80-247-2310-5.
21. MERTLOVÁ, S. *Program specifické primární prevence rizikového chování*. Jihlava: Oblastní charita Jihlava, 2009.
22. MĚSTSKÁ POLICIE JIHLAVA. *Činnosti pořádané v rámci programu prevence kriminality* [online]. [cit.2009-12-29]. Dostupné z: <<http://www.jihlava.cz/mestskapolicie/>>.
23. MŠMT. *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. 16.10.2007 [cit.2009-12-22]. Dostupné z: <www.msmt.cz>.
24. MŠMT. *Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných Ministerstvem školství,*

- mládeže a tělovýchovy* [online]. 22.12.2005 [cit.2010-02-04]. Dostupné z: <www.msmt.cz>.
25. MŠMT. *Metodický pokyn Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů pro období 2005-2008* [online]. 18.2.2005 [cit.2009-10-18]. Dostupné z: <www.msmt.cz>.
 26. MŠMT. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance* [online]. 23.3.2009 [cit. 2010-02-23]. Dostupné z: <www.msmt.cz>.
 27. MŠMT. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení* [online]. 16.10.2007 [cit.2009-12-22]. Dostupné z: <www.msmt.cz>.
 28. MŠMT. Vyhláška č. 72/2005 o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních. *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2005 [cit. 2010-02-23]. Dostupné z: <www.msmt.cz>. ISSN 1211-1244.
 29. MŠMT. *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009-2012* [online]. 6.4.2009 [cit. 2009-10-26]. Dostupné z: <www.msmt.cz>.
 30. MŠMT. *Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení.* [online]. [cit.2010-02-23]. Dostupné z: <www.pppnj.adslink.cz/data/prevence_doc/Skolni_prev_program.doc>.
 31. MVČR. *Sbírka zákonů* [online]. 4.9.2009 [cit.2009-12-12]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz>.
 32. NEŠPOR, K. *Jak poznat a překonat problém s hazardní hrou.* 2. rozšířené vyd. Praha: Sportpropag, 1999.
 33. NEŠPOR, K. – PROVAZNÍKOVÁ, H. *Slovník prevence problémů působených návykovými látkami.* 3. rozšířené vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 1999. ISBN 80-7071-123-X.
 34. PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ PORADNA ČESKÉ BUDĚJOVICE. *Info o změně terminologie a dotačního Programu I. MŠMT.* [online]. [cit.2010-04-06]. Dostupné z:

<<http://www.pppcb.cz/index.php?stranka=clanek&parent=1&kategorie=156&id=345>>

35. POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Děti a mládež* [online]. [cit.2009-12-28]. Dostupné z: <<http://www.policie.cz>>.
36. RADIMECKÝ, J. *Prostě řekni NE drogám, řekni ANO životu v podání českých scientologů – vymývání mozků nebo primární prevence?.* [online]. 1.8.2006 [cit.2010-03-22]. Dostupné z: <www.adiktologie.cz>.
37. REITMAYEROVÁ, E. – BROUMOVÁ, V. *Cílená zpětná vazba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-7367-317-8
38. SOCHŮREK, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie II. Díl: Sociálně patologické jevy*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. ISBN 80-7083-495-1.
39. ŠEĐOVÁ, K. – ŠVAŘÍČEK, R. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
40. ŠIK, V. Rodina jako prostředek prevence sociálně patologických jevů. In: *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi 7: Učební text a workshop pro školní metodiky prevence sociálně patologických jevů*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Turkyňe v Ústí nad Labem, 2004. s. 27-33. ISBN 80-7044-583-1.
41. TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálně-patologické prejavy dětí a mládeže*. 2. přepracované a doplněné vyd. Bratislava: IRIS, 2003. ISBN 80-88778-99-9.
42. WHO. *Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize: Tabelární část*. 2. vyd. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky, 2008. ISBN 978-80-904259-0-3.
43. ZIMENOVÁ, I. *Nabídka besed a přednášek pro školní rok 2009/2010*. Jihlava: Státní zdravotní ústav se sídlem v Jihlavě, 2009.
44. ŽÁKOVÁ, M. *Primární prevence - charakteristika* [online]. 22.2.2007 [cit. 2009-12-12]. Dostupné z: <www.icm.cz/primarni-prevence-charakteristika>.

8 Klíčová slova

rizikové chování

prevence

školní metodik prevence

9 Přílohy

Příloha č. 1: Otázky k rozhovoru pro skupinu S1

Příloha č. 2: Otázky ke skupinové diskusi pro skupinu S2

Příloha č. 3: Otázky k rozhovoru pro skupinu S3

Příloha č. 4: Nabídka besed a přednášek Státního zdravotního ústavu se sídlem v Jihlavě

Příloha č. 5: Kompletní nabídka programů Centra primární prevence Vrakbar

Příloha č. 6: Nabídka preventivních programů Domu kultury a odborů Jihlava

Příloha č. 1: Otázky k rozhovoru pro skupinu S1

Zdroj: vlastní

Otázky:

- 1) S jakým rizikovým chováním se na vaší základní škole nejčastěji setkáváte?
- 2) Podle jakých kritérií se rozhodujete při výběru preventivních programů?
- 3) Jakým způsobem realizujete prevenci na vaší základní škole?
- 4) Využíváte spíše preventivní programy v rámci vaší školy nebo nabídku organizací a institucí prevence?
- 5) Zjišťujete prostřednictvím zpětné vazby u žáků jejich postoj k preventivním programům?
- 6) Jak a kde získáváte informace o nabízených preventivních programech?
- 7) S jakými konkrétními organizacemi a institucemi spolupracujete při realizaci prevence rizikového chování na druhém stupni?
- 8) Zkuste porovnat efektivnost programů realizovaných v rámci výuky rodinné a občanské výchovy a programů od organizací a institucí působících na poli prevence.

Příloha č. 2: Otázky ke skupinové diskusi pro skupinu S2

Zdroj: vlastní

Otázky:

- 1) Co si představíte pod pojmem rizikové chování, dříve sociálně patologické jevy?
- 2) Co si představíte pod pojmem prevence?
- 3) Máte zkušenost s působením prevence?
- 4) Podíleli jste se na realizaci nějaké prevence?
- 5) Považujete prevenci za důležitý jev pro správný vývoj společnosti?
- 6) Považujete vy sami pro svůj správný vývoj prevenci za důležitou?
- 7) Co by měl program prevence obsahovat, aby byl pro vás atraktivní a účinný?

Příloha č. 3: Otázky k rozhovoru pro skupinu S3

Zdroj: vlastní

Otázky:

- 1) S jakou nabídkou přicházíte na základní školy?
- 2) Spolupracujete se všemi základními školami v Jihlavě?
- 3) Jakou formou prevenci realizujete?
- 4) Shromažďujete informace o spokojenosti žáků s vašimi programy (zpětné vazby, apod.)?
- 5) Myslíte si, jako jeden z realizátorů prevence na druhém stupni základních škol v Jihlavě, že je prevence rizikového chování u této cílové skupiny dostatečně zabezpečena?
- 6) Jak dlouho působíte v oblasti specifické primární prevence?

Příloha č. 4: Nabídka besed a přednášek Státního zdravotního ústavu se sídlem v Jihlavě

Zdroj: (41)

Státní zdravotní ústav

dislokované pracoviště pro Kraj Vysočina

Vrchlického 57, 587 25 Jihlava
tel.: 567 574 733, e-mail: zimenova@szu.cz

Nabídka besed a přednášek pro školní rok 2009/2010

Zdravý životní styl

- Zdravý životní styl a jeho význam pro zdraví
- Osobní hygiena a prevence nemocí
- Stres a zvládání stresových situací, relaxace

Výživa

- Poruchy příjmu potravy, anorexie, bulimie
- Zásady správné výživy, pyramida výživy

- Obezita a prevence obezity

Sexuální výchova, HIV/AIDS

- První vztahy, první lásky
- Sexuálně rizikové chování
- Prevence HIV/AIDS a pohlavních nákazy
- „Hrou proti AIDS“ interaktivní hra

Závislosti

- Závislosti, jejich prevence
- Kouření a mládež
- Alkohol a jiné drogy
- Souvislosti mezi drogami a sexuálně přenosnými chorobami
- „Závisláček“ interaktivní hra

Úrazy

- Jak se vyhnout zbytečným úrazům, prevence dětských úrazů
- Úrazy ve škole, doma, ve volném čase a v dopravě
- První pomoc – nácviky

Kontaktní osoby, kde je možno besedy a přednášky objednat:

pí. Lenka Vrzalová

tel.: 567 574 733, vrzalova@szu.cz

MUDr. Irena Zimenová

tel.: 567 574 733, zimenova@szu.cz

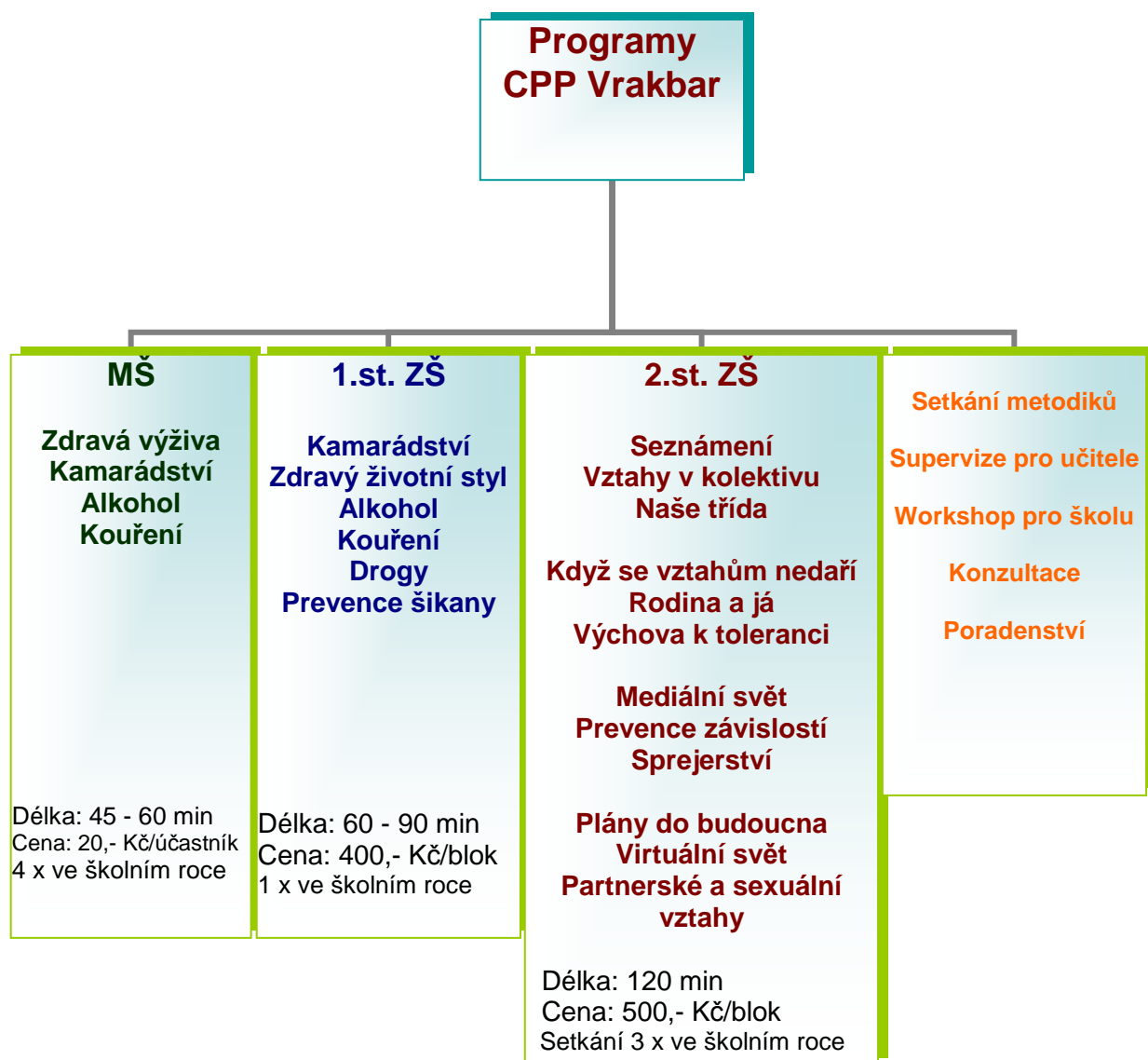
**Cena za besedu v rozsahu jedné vyučovací hodiny je 300,- Kč,
při objednání více besed je cena nižší dle osobní dohody.**

**Cena za dopravu bude účtována ve výši skutečných nákladů
(tj. např. při dopravě osobním autem 6,- Kč/1 km)**

Interaktivní hry 1.500,- Kč včetně cesty

Příloha č. 5: Kompletní nabídka programů Centra primární prevence Vrakbar

Zdroj: (19)

Uvedená cena jednoho bloku, který je realizován v rámci dlouhodobé a kontinuální práce se třídou, zohledňuje podporu obcí, které dokrývají náklady na realizaci programu z veřejného rozpočtu samosprávy.

Cena u ostatních škol:

1.st. ZŠ 1. 000,- Kč/ blok

2.st. ZŠ 1. 500,- Kč/blok

Příloha č. 6: Nabídka preventivních programů Domu kultury a odborů Jihlava

Zdroj: (5)

DKO s.r.o., Tolstého 2, 586 01 Jihlava

čtvrtek 8. října 2009, divadelní sál v 8.30 a 10.00 hodin

8.30 - střední školy

10.00 - základní školy

KRIMINALITA MLÁDEŽE

V tomto pořadu se žáci a studenti na konkrétních případech dozví jaké právní následky mají nejčastější trestné činy mladých lidí (krádeže, vydírání, zpronevěra, trestné činy pod vlivem alkoholu a drog, rasismus, atd.) a jaké další následky může mít dopad celého trestního stíhání - případně odsouzení - pro budoucí život mladého člověka. Přednáší JOSEF KLÍMA - novinář, spisovatel, 15 let reportér pořadu Na vlastní oči.

Určeno: pro žáky 7. - 9. tříd ZŠ a studenty SŠ
Délka pořadu: asi 70 minut
Vstupné: 40,- Kč

Kontakt: Jarmila Hlávková
tel.: 567 307 745
e-mail: program@dko.cz

Jihlava

Pokud již máte pořad objednan, není nutné rezervaci opakovat.

DKO s.r.o., Tolstého 2, 586 01 Jihlava

čtvrtek 7. května 2009, divadelní sál v 8.30 a 10.00 hodin

DRUGY

RADEK JOHN

Žurnalista, ale i prozaik a scénarista, zabývající se aktuálními společenskými problémy. Jeho nejznámější kniha Memento (příběh člověka, který upadl do drogové závislosti) byla přeložena do 10 jazyků.

Nefornální besední pořad o jednom z největších problémů mladých lidí - drogové závislosti. Posluchači se mimo řady informací o konkrétních projevech a nebezpečí jednotlivých drog dozví také jaké právní důsledky přináší jejich jednání i jakou pomoc mohou očekávat. Bohaté Johnovy zkušenosti nejenom z "domácí drogové scény", ale i z Ameriky, zaručují zajímavý a neotřelý průběh besedy.

Již tolik toho bylo řečeno, ale stále to nestačí...

Určeno: pro žáky od 7. tříd ZŠ a SŠ
Délka pořadu: 60 minut
Vstupné: 40 Kč

Kontakt: Jarmila Hlávková
tel.: 567 307 745
e-mail: program@dko.cz

Jihlava

S podporou statutárního
města Jihlavy

DKO s.r.o., Tolstého 2, 586 01 Jihlava

úterý 24. března 2009, divadelní sál v 10.00 hodin

**V případě dostatečného zájmu jak ze strany základních
i středních škol, budou věkové skupiny rozděleny.**

BESEDA

s emeritním policejním radou

JUDr. Miloslavem DOČEKALEM

Jedna z definic, již se terorismus snaží charakterizovat mezinárodní právo říká, že jde o *násilí vymykající se všem normám*. Jiná ho označuje *za souhrn metod hrubého zastrašování užitím násilí a síly, obvykle s politickým podtextem*.

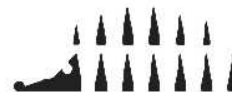

Co a kdo stojí za tímto novodobým strašákem lidstva? Jakou úlohu zde hrají média? Jaké jsou následky terorismu? Jakou roli zde může sehrát stavba diskutovaného radaru v České republice? O těchto i dalších důležitých otázkách s vámi bude besedovat zkušený kriminalista JUDr. Miloslav Dočekal.

**Možnost obrany proti tomuto nejhrůznějšímu nebezpečí
světa přímo závisí na jeho dokonalém poznání...**

Určeno: 2. stupeň ZŠ, SŠ
Délka pořadu: asi 60 minut
Vstupné: 40 Kč

Kontakt: Jarmila Hlávková
tel.: 567 307 745
e-mail: program@dko.cz

Jihlava

S podporou statutárního
města Jihlavy